بڕچی بڕیارنامەی ٣٧٧ و مادەی ٩٩ی پەیماننامەی UN نڕیانتوانی شەڕی غەززە بووەستێنن؟..
فەرمان محەمەد

ئاشکرایە کە بڕیارنامەی ٣٧٧ و ماددەی ٩٩ بەدرێژایی مێژووی نەتەوەیەکگرتووەکان لە ١٩٤٥ەوە زۆر بەدگمەن پەنایان بە بردراوە، بەڵام لە ماوەی ٧٠ ڕۆژی شەڕی ئیسرائیل-حەماس، سکرتێری گشتیی، هەموو دەستەڵات و کارتەکانی سنووری دەستەڵاتی خۆی بەکارهێناوە بۆ وەستاندنی شەڕ.
لێرەدا دەکرێت بپرسین ئاخۆ نەتەوە یەکگرتووەکان، دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە هەوڵەکانی بۆ وەستاندنی شەڕی ئیسرائیل و حەماس، وەک ئەرکی سەرەکیی خۆی؟
ئەرکی سەرەکیی نەتەوە یەکگرتووەکان پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتییە. لەبەشی شەشەمی میساقەکەدا چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان بەشێوەیەکی ئاشتییانە، لەڕێگەی دەستوەردانی ئەنجوومەنی ئاسایشەوە، بە ڕێگەکانی وەک دانوستاندن، ناوبژیوانیی، ناوبژیوانیی و بڕیاری دادوەریی دیاریکراوە. ئەنجوومەنی ئاسایش دەتوانێت لەکۆبوونەوە لە هەر ناکۆکییەک یان بارودۆخێک بکات بە ئەوەی بزانێت ئایا ئۆگری ئەوە هەیە ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی بخاتە مەترسییەوە. لە هەر قۆناغێکی ناکۆکییەکەدا، ئۆگر لایەنەکان نڕیانتوانی بڕیارێگەی ئاشتیانە ناکۆکییەکە یەکلایی بکەنەوە، ئەوە ئەنجوومەن دەتوانێت ڕێکار یان شێوازی گونجاو پێشنیار بکات.
ئامانجی سەرەکیشی دەستبەرکردنی ئاسایشی بەکۆمەڵە، کە بەندەکانی بەشی حەوتەمی میساقەکەیە، کە دەستەڵات بە ئەنجوومەنی ئاسایش دەدات بۆ گرتنبەری ڕێوشوێنی زۆرەملە لە سزای دیپلۆماسیی، ئابووریی و دووتر دەستوەردانی سەربازیی و چەکداریی لەو دەخانەی کە هەوڵەکانی چارەسەرکردنی ئاشتیانە شکست دەهێنێت. بەڵام لە کاتی شەڕی ساردا ئەم جۆرە ڕێوشوێنانە بۆ دگمەن جێبەجێ دەکران، چونکە گرژییەکانی نێوان ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت ڕێگریان لە ئەنجوومەنی ئاسایش دەکرد لەسەر ڕێککەوتن و دەرکردنی بڕیار. ئێستاش گۆاوینێتەوە هەمان دەخی جەنگی سارد، کە بۆجەنگی ساردی دووەم

ناودەبردرێت، بەو پێیەی ئەمریکا هێگرە لە دژکردنی هەر بڕیارنامەیەک بۆ وەستاندنی جەنگ.

کێواتە بڕیارنامەی٣٧٧ و مەژووەکەی چییە؟ ئایا دەتواندرێت بەکاربهێندرێت بۆ ئەوەی بڕیاردەری قیتۆی ئەمریکادا تێپەڕێت بۆ وەستاندنی ئەو شەڕە؟
لە مادەی ٢٧، بڕگەی ٣ی میساقەکەدا هاتووە، کە بڕیارنامە جەوهەرییەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش پێویستیان بە دەنگی بەڵێی نۆ ئەندام هەیە "لەوانەش دەنگی هاوڕایی ئەندامانی هەمیشەیی". بەڵام زۆرینەی ئەندامانی ئەنجوومەنی ئاسایش هاوڕابوون کە ئامادەنەبوون لە ژووری کۆبوونەوەکە، ناتوانێت هێگریی لە ئەرگانی سەرکیی نەتەوە یەکگرتووەکان بکات، کە بەشێوەیەکی دڕووست مامەڵە بکات، ئەمەش بەچوونێک بوو کە دواتر لایەن دادگەی دادی نێودەوڵەتیی (ICJ)ـەوە پشتڕاستکرایەوە. زۆرجار لەمپەری بڕدەم دژکردنی بڕیار لە ئەنجوومەنی ئاسایش، بوونی ناکۆکی وەاتە زلهێزەکان بەتایبەت ڕووسیا و ئەمریکایە، بۆیە پێنا دەبردرێتە بەر ئەم بڕیارنامەیە. بڕیارنامەی 377؛ کە بە "یەکگرتن بۆ ئاشتیی" ناسراوە، ئامانج لەی چارەسەرکردنی دۆخێکە کە نەتەوە یەکگرتووەکان نەتوانێت بڕپرسیاریەتی سەرکیی خۆی لە پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتییدا جێبەجێ بکات. ئەنجوومەنی گشتیی دەتوانێت بە بکارهێنانی میکانیزمی دانیشتنی تایبەت و لەناکاو کۆببێتەوە، بە ئەوەی ڕاسپاردەی بکەمەڵە پێشکەش بکەن، بەڵام لەووی یاساییەوە پابەندکەر نییە و بابەتێکە درێژ نابێتەوە بە بڕیاردانی پابەندکەر، وەک ئەوەی ئەنجوومەنی ئاسایش کە بڕیارکانی پابەندکەرن.
ئەم بڕیارنامەیە، دەستەبات بە ئەنجوومەنی گشتیی دەدات، یەکەم: کە لەبەرگەی ئەمینداری گشتییەوە کۆبوونەوەیەک گرێبدات، بە دژکردنی ڕاسپاردە بە ئەندامان و هۆشوێنی بکەمەڵە، لەوانەش بکارهێنانی هێزی چەکدار لە کاتی پێویستدا. بەڵام لەڕدا بڵایەنی کەموو دەبێت ئەندامێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان یان کەمەڵەک ئەندامی ئەنجوومەنی گشتیی لەگەڵ بانگهێشتکردنی بڕیارنامەکەدا بێن، بە ئەوەی بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە.

بە ئەم بڕیارنامەیە بە وەستاندنی شەڕی غەززە بڵێنجام بوو؟
هەموو بڕیارکانی ئەنجوومەنی گشتیی UNGA تەنیا ڕاسپاردەن، ئەمەش بەو مانایەیە، کە بە پێچەوانەی هێندێک لە بڕیارکانی ئەنجوومەنی ئاسایش، ئەم بڕیارنامانە لەووی یاساییەوە پابەندکەر نین.

ئەمش واتە دەتواندرێت پێشنیارکانی بەبێ هیچ دەرئەنجامێک پشتگوێ بخرێن. ئیسرائیل لە ماوەی ڕابوردوودا چەندین بڕیارنامەی نەتەوەیەکگرتووەکانی پشتگوێ خستووە، ئەمش بەشێوەیەکی سەرەکیی دەگەڕێتەوە بۆ پشتیوانی دیپلۆماسی واشنتۆن.
گەرەس سەرکی ئەکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان ڕایگەیاند سەرەای قیتۆی ئەمریکا واز لە بانگەوازکردن بۆ ئاگربەستی مرۆیی لە غەزە ناهێنێت. ئاماژەی بۆش دا، "بەداخەوە ئەنجووەمەنی ئاسایش نەیتوانیووە ئەو کارە بکات، بەڵام ئەوە ناباتە هۆی ئەوەی بڕدەوام نەبم."
چی ئەم بیرکەیەی هێنایە ئاراوە؟ لە ئەنجامی جەنگی کۆریا لە ساڵی ١٩٥٠ بیرکەی پێشبینیکردنی دەستەاتی زیاتر بۆ سکرتێری گشتیی، بۆ ئەوەی ئاگاری شکاندنی بنبەستێک هەبێت، پێسەندکرا. لەو کاتەدا یەکێتیی سۆڤیەتی پێشووو، ئەگریی لە هەر بڕیارێکی ئەنجووەمەنی ئاسایش دەکرد بۆ وەستاندنی شەڕەکە، ئەمش وایکرد بڕیارنامەی ٣٧٧ (V) لە ٣ی تشرینی دووەمی ١٩٥٠ پەسەند بکرێت، ئەمش دوای ئەوە هات کە ئەمریکا توانی پشتگیریی بۆ ئەو بیرکەیە دەستبەر بکات، کە کابووناوەی گشتیی پەویستی بە بەهێزکردن بوو بە بەرزکردنەوەی تواناکانی لە پاراستنی ئاسایشی جیهانییدا.

ئەم بڕیارنامەیە پێشتر لە کوێ بەکارهێنراوە؟
ئەم بڕیارنامەیە بەشێوەیەکی بەرفراوان بەکارناهێندرێت، بەڵام لە ماوەی دەیان ساڵدا چەند جارێک بەکارهێندراوە بۆ چارەسەرکردنی چەند ناکۆکییەک، لەوانە قەیرانی کۆنگۆ لە ساڵی ١٩٦٠، ململانێی نێوان هیندستان و پاکستان لە ساڵی ١٩٧١ و ئەفغانستانی سەردەمی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٨٠.
تایبەتمەندییەکی هەرە گرینگی بڕیارنامەکە ئەوەیە کە دووپاتی دەکاتەوە کە ئەنجووەمەنی گشتیی ئەگەر بە گونجاوی بزانێت، دەتوانێت پێشنیاری بەکارهێنانی هێز بکات، بەڵام بە قەناغی ئێستا ئەمە ئەستەمە، چونکە ئەمریکای گەورەزلهێز لە یاریکەدایە و وڵاتانی عەرەبیش خەریکی پاراستنی بەرژەوەندیەکانیانن.
بەو پێیە، ئەم بڕیارنامەکە چەندین جار بەکار هاتووە، بەڵام تەنیا جارێک جێبەجێ کراوە، ئەویش لە قەیرانی کۆریادا. بڕیارنامەی ٣٧٧A بە بانگهێشتکردنی دانیشتنێکی بەپەلەی ئەنجووەمەنی گشتیی لە ساڵی ١٩٥١ بۆهەی نەبوونی کۆدەنگیی لەنێوان ئەندامانی UNSC بەکارهات و بووە هۆی دەرکردنی بڕیارنامەی ٤٩٨ (V)ی نەتەوەیەکگرتووەکان، کە تێیدا هاتبوو چین لەووی سەربازییەوە بەشداریی شەڕی کۆریای کردووە. ئەمش یەکەمجار بوو، کە نەتەوەیەکگرتووەکان بڕیاری

شەکەو وەک دەستدرێژکارێک مامەڵە لەگەڵ نێردەیەکدا بکات.
ئەم ئەرکەی یەکگرتن بۆ ئاشتیی، جیاوازی لە ئەرکی ئاشتیپارێزیی هێزخراوەکە، یان هێزی فریاگوزاریی نێودەیەکگرتووەکان (UNEF)، کە یەکەمیان لە ساڵی ١٩٥٦ بۆ چاودێریکردنی هێڵی پشوەی نێوان ئیسرائیل و میسر دامەزراوە، UNEFیش ئەرکی شەڕکەری نەبوو و مەبەست لێی بەلایەنکردنی ململانێکان بوو، کە بووە هۆی دروستبوونی یەکەمین هێزی ئاشتیپارێزی نێودەیەکگرتووەکان و یارمەتی کۆتایهێنانی لەشکرکێشیی سێ لایەنەی ئیسرائیل، بەریتانیا و فەرەنسا بۆ سەر میسر و غەززە.

بۆچی ئەمریکا بەردەوام ڤیتۆی بڕیارنامەی ئاگربەستکان دەکات؟
واشنتۆن بەردەوام ڤیتۆی هەر بڕیارێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی کردووە، کە داوای ئاگربەستی دەستبەجێ و هێنانی بەکی بەرچاوتر لە یارمەتییە مرۆییەکان بۆ فەلەستینییە گەمارۆدراوەکان دەکات. ئەمەش هەمان سیناریۆکانی ساڵی ١٩٥٠ی یەکێتی سۆڤیەت دووبارە دەکاتەوە بۆ درێژدان و بەردەوامیی شەڕ. فرانسیسکا ئەلبانیز، ڕاپۆرتدەری تایبەتی نێودەیەکگرتووەکان بۆ فەلەستین، ئاژی سەممە ڕایگەیاند کە "سوپای ئیسرائیل شێوەی هەموو کۆسپێک و هەموو شتێک دەکات لە غەززە، لەنۆیاندا UN و هاوکاتەش ئەقریل بینایەت بەرپرسوبەری جەنجەکاری ڕێکخراوی پزیشکانی بەسنوور گوتی: "ئەمڕۆ زۆرینەی جیهان بڕیارەکەو ڕاوەستان و داوای کۆتایهێنان بەم خوێنڕشتن و ئازارەی غەززە دەکات، بەڵام ئەمریکا جارێکی دیکە بۆ ئەوەی ڕێگە بدات کوشتاری خەڵکی سڤیل لە غەززە بەردەوام بێت ڤیتۆی بڕیارنامەکەی کرد".

ئەی مادەی ٩٩ چییە؟ کەی پەنای بۆ دەبردرێت؟
مادەی ٩٩، سکرتێری گشتیی دەتوانێت هەر بابەتێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، کە بەبڕوونی خۆی مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی دروست بکات. ئەنتۆنیۆ گوتێرێس سکرتێری گشتیی نێتەوە یەکگرتووەکان لە ٧/١٢/٢٠٢٣ پەنای بۆ مادەی ٩٩ برد، کە ماددەیەکە زۆر بەدگمەن بەکاردەهێندرێت لە میساقی نێتەوەیەکگرتووەکان، کە دەستەڵات بە سکرتێری گشتیی دەدات "هەر بابەتێک کە بە بڕوونی ئەو مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی دروست بکات" بیخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، هەر بڕیە لە ماوەی سەرکایەتییەکەیدا بۆ یەکەمجار ئەم دەستەڵاتەی بەکارهێنا، هەرچەندە مادەی ٩٩ دەستبەجێ نابێتە هۆی کردەوەی ڕاستەوخۆی نێتەوەیەکگرتووەکان یان ئەنجوومەنی ئاسایش،

بەڵام دەتوانێت پاڵنەرێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاساییش بۆ پەداچوونەوەی بڕیارنامەکانی پێشووی.
گەترێس دڤلین: "کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیی بەرپرسیارێتی ئەوەیە کە هەموو کاریگەرییەکانی بڕیارەکانی بەکاربهێنێت بۆ ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی زیاتر و کەتاییهێنان بەم قەیرانە"، بانگەشە بۆ ئەوە دەکات کە ئاگربەست تاکە ڕێگەیەکە بۆ گەڕاندنەوەی "ئارامیی و مانەوە" لە غەزە.

فەرمان محەمەد
ئیتاڵیا/ زانکۆی بۆلۆنیا

(کۆچەوە) دروستە یان "کۆچەوە"؟.. د.هیوا عەساف

زۆر جار لە ئاخاوتنی ڕۆژانە بەهۆی نزیکیی فەرمیانەوە، جیاوازی لە نێوان دوو زاراوەدا ناکرێت، یان لەبری یەکتر بەکاردێن، وەك (پارێزگا و پارێزگار)، (پلان و پیلان)، هەندێك جاریش لە بنەڕەتدا فەرمی زاراوەکان هەمان شتن، بەڵام واتای جیاوازیان وەرگرتووە، وەك (سەخت و خەست)، (وتار و گوتار). هەندێك بەکارهێنانی نادروستیش دەچێتە خانەی (هەڵەی بیستن)ەوە، وەك (فیت پەمپ) لەبری (فویل پەمپ)، (ڕێت ساید) لەبری (ڕێنگ ساید). ئەمانە لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا ئاساین، بەڵام دیاردەکە لە نوسین و لە زمانی فەرمیدا ڕێپێدراونییە! هاوشێوەی ئەم زاراوانە زۆرجار هەردوو دەربڕینی (کۆچەوە، کۆچەوە) بە واتای (کۆچی بەکۆمەڵ) لە خەڵکی جیاوازەوە دەبیستین، ئاخۆ کامیان دروستە؟
(کۆچەوە) زاراوەیەکی سازکراوی تازەیەك نوێیە، لە بەرامبەر (الهجرة الجماعية)ی زمانی عەرەبی بەکاردێت و واتای (ڕۆیشتنی بە کۆمەڵ) دەدات. زاراوەکە لە (کۆ+ڕەوە) دروستبووە. (کۆ) واتای (بەکۆمەڵ) دەدات. هەرچی (ڕەوە)ە واتای (ڕۆیشتن، کۆچ) دەگەیەنێت. (ڕەوە) لە بنەڕەتدا ڕەگی (ڕۆیشتن، ڕەوتەن)ە. ئەم فەرمە لە پێکهاتەی وشەی وەك (زیادەڕەوی، زیادەڕەوە، تووندڕەوە، ڕاستەڕەوە، میانەڕەوە، ڕەوت...)دا هەیە و هەمان واتا دەدات.

لە زمانی کوردیدا وشەی (هەو، هەوکردن) بۆ ئەو باڵندانەش بەکاردێت، کە لە وەرزە جیاوازەکان بۆ ناوچەیەکی جوگرافیی گونجاوتر کۆچدەکەن. (هەوگە)ش شوێنی کۆبوونەوەی کۆچکەران یان ئاوارەکانە.
بەم پێیە و لەسەر بنەمای پەیوەندییە واتاییەکانی وشە(ئاسۆیی)، وشەی (هەو) ڕۆ بە وشەیەکی وەك (کۆچ) نادات لە پاڵیدا دەربکەوێت، چونکە هەمان واتا دەدەن، بەمەش پێکەوەهاتنیان دەبێتە لادان لە (کۆتی هەبژاردن) و (هەڵئاوسانی واتایی) دروستەکات. بۆیە دەربڕینی "کۆچەو" هەمان واتای مەبەست نادات، جگە لەوە لەسەر بنەمای لادانی زمانی سازکراوە. لە بنەڕەتیشدا هەر وشەی (کۆەو)ە و بە هۆی (هەڵەی بیستن)ەوە وا دەردەبڕدرێت، بۆیە پێویستە لە باری فەرمی و دەسگا فەرمییەکان خۆیان لە بەکارهێنانی ببوارن.

دۆزینەوەی (شـــــــــۆن) و (تۆمـــــــــار)ی نەورۆز.. مەولـــــــــود ئیبراهیم حەسەن

پێشکێکی پێویست..
سەرەتا بۆ هەمیشە نەورۆزتان پیرۆزبێت ..

خوێندەواری خۆشویست من ئەوە نزیکەی بیست ساڵ دەبێت ، بۆشکی زەری کات و توانای خۆم بۆ لێکۆڵینەوە لە مێژووی نەورۆز تەرخان کـــردووە ، ئەوەش بۆ لێکۆڵینەوانەوە دەردەکەوێـــت کە لە کتـــێبی پێشوتر (نەورۆزی کورد ..لە ئەفسانەوە بۆ بۆ جیهانی بوون) و دوو تۆمی ئەم کتێبە (نەورۆز .. کۆنترین جێژن .. کوردیترین جێژن) دا کۆکراونەتەوە ، کە لەسەرەتایەکی سادەوە دەستم پێکردوو تا گەیشتمە دۆزینەوەی ئەو شوێنەی کە یەکەم جار ، جێژنی(نەورۆز- زێگمێک)ی تێدا کراوە ! دیارە دەبێ ئەوە بڵێم .. زۆر پێش من گوترابوو ، کە نەورۆز لە سەرەوە دێت ؛ بەڵام ، کەس مێژووە کەی و شوێنەکەی بە دروستی دەستنیشان نەکرد بوو ، من بۆ لێکۆڵینەوەی بەردەوام گەیشتم بۆەی کە ، تەمەنـــی نەورۆز (١٢ هەزار ســـاڵ) ە و ئەو شـــوێنەش کە

سەرتا نەورۆز لەوەوە سەری هەڵداوە (شاری ژێر زەمینی هەشت چین لە ژێر چینی باکووری کوردستان (شاری دێرینکەیە) یە ، کە لە نەو لێکدانەوەکاندا ، بە بەڵگەوە ئەم ڕاستیانە دەخوێنیتەوە !
بەرگری لە نەورۆز..
ئەمەی کورد هەر لە کۆنەوە بەشێکی زۆر(خاک و مێژوو و کلتورمان) داگیرکراوە ! ساڵی (٢٠١٠) کە کۆمەڵەی گشتی لە نێتەوە یەکگرتووەکان ، نەورۆزی وەک (جێژنێکی کلتوری ئاشتی) کرد بە جێژنێکی جیهانی ، بەداخەوە لە پێناسەی نەورۆز ، لە سەخاڵ دا بە هەڵە داچوو ، من هەر زوو هاتمە دەنگ و بە نووسین و کۆو سمینارو داواکاری ووم لە کۆمەڵەی گشتی و نێتەوە یەکگرتووەکان کردوو ، داوام کرد هەڵەکانی خۆی ڕاست بکاتەوە . هەڵەکانیش ئەمانە بوون :
١ – نەورۆزی وەک جێژنێکی ئێرانی و فارسی ناسانەد ؛ من گوتم کوردستانیە.
٢ – تەمەنی نەورۆزی بە (٣٠٠٠ ساڵ) خەماند ، من نووسیم .. تەمەنی نەورۆز زۆر لە سێ هەزار ساڵ پتروو دەگاتە (١٢ هەزار ساڵ)
٣ – ڕۆژی نەورۆزی بە (٢١ / ٣) ی ساڵی زایینی دایە قەڵەم ، : من نووسیم دەبێ نەورۆز بە پێی ساڵنامەی (سەماری- کوردی) ڕۆژکەی دەستنیشان بکرێ ، کە دەکاتە ڕۆژی (١ /١ ی ساڵە نوێی کوردی واتە ڕۆژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێ(مانگی نەورۆزی کوردی) نەک ٢١/ ٣ کە ئەم ڕۆژە بە پێی دوو ساڵنامەی زایینی و کوردی کە دەکەونە بەرامبەری یەک ، بەپێ ڕاستیەکەی نەورۆز ڕۆژی ١ / ١ مانگی نەورۆزی ساڵی نوێی کوردیە . هەر من نووسیم .. ئەوە تەنیا میللەتی کوردە مانگی یەکەمی ساڵی نوێی خۆی بە ناوی(نەورۆز) کردووە ، کە ئەمەش نیشانەی ڕەسەنایەتی جێژنی نەورۆزە لە کوردستان .
نەوەندی نەورۆزیی..
بە هەی ئەوەی کە نەورۆز جێژنێکی کۆن و گرنگ و جیهانیە ، پێویستە کورد گرنگیێکی زۆرو بە کردەوەی پێبدات ، من بە ئەم گرنگی پێدانە ، بە چاکی دەزانم .. بە هەی سازیەک بێت کە بەڵای ئەمە ناوی ئەم سازیە (نەوەندی نەورۆزیی) بێت ، ئەم نەوەندە بە بەرنامەی بەردەوام و ساڵانە میهرە جان و کۆنفڕانس و کۆو کۆبوونەوەی زۆر بە بەرنامەیەکی ورد ، بە ئەدەب و هونەرو شانۆو سینەماو وەرزش و کلتورو فۆکلۆر دابنێت و تیپە جیا جیاکان کە بکاتەوە لە وڵاتانی دوورو نزیک داوەتی هاوچەشنەکانیان بکات ، لە وڵاتانێک کە ئەوانیش لە کۆنەوە نەورۆز وەک جێژنێکی کلتوری پیرۆز دەکەن ، تیپەکان بە سەرپەرشتی لێژنەی پسپۆر بکەونە پێشبڕکێ و براوەکان .. لەسەر ئاستی تیپ و تاک بە (خەڵاتی نەورۆزی) خەڵات بکرێن . دەکرێ میهرجانە گەورەکە لە سەرو بڕی نەورۆزا بێت و ساڵانەش بە کۆو

کەبوونەوەی تاک تاک و جیا جیا نەوەندەکە بەردەوام چالاکی هەمە جۆری هەبێت . ئەمەش هەیەکە بە کار پێداکردنی دەیان و سەدان گەنجی بێکارو بوژانەوەیەکیشە بە بازاڕی ئابووری وڵات و گەرم و گوڕی گەشتیاری هەمەجۆر لە کوردستان . پێویستی فراوان لەگەڵ وڵاتانی جۆر بە جۆر.

ساڵنامەی نەورۆز ..

نەورۆز هەر ئەوە نییە کە ڕۆژێکی جۆژنە ! بە پێکو سەرەتای (ساڵنامە) یەکی وردو ڕێک و دوانزە مانگیە ، ئەو ساڵنامەیە لە نەورۆز ەوە سازکراوە بە پێی سروشتی کوردستان سۆانی فەلەکی مانگ و هەفتەو ڕۆژی بە دیاری کراوە ، هەر بۆیە پێویستەو گرنگە کورد ئەم ساڵنامەیە بکات بە (ساڵنامەی فەرمی) خۆی و کارە گرنگەکانی دەوڵەت بخاتە ڕۆژو مانگی نەورۆز ، وەک هەڵبژاردنی سەرۆک و پێکهێنانی حکومەت و سوێندخواردنی ئەندامانی پەرلەمان و حکومەت و وەزیرەکان دانانی میزانیەو پلانی کارکردنی ساڵانە . هەروەها بە هۆی ئەوەی کە کەمێکی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان نەورۆزی کردووە بە جۆژنێکی جیهانی ، دیسان دەکرێ ساڵنامەکەشی بکرێت بە ساڵنامەی جیهانی .

نەورۆزو خۆشویستی..

ئێستا ڕۆژی(ڤالانتاین) وەک(ڕۆژی خۆشویستی) جیهانی داگیرکردووە، گەنجەکانی ئەمەش بەشکن لەو پشوازیکارانەی کە ئەم ڕۆژە دەکەن بە ڕۆژی گوڵ گوڵینەوە ، ئەمەش چیڕۆکەکی لەوە هاتووە ، لە سەدەی سێیەمی زایینی (کلدیوسی دووەم)ی ئیمپراتۆر ، (شوکردن) و (ژنهێنان)ی لە گەنجەکان قەدەغەکردبوو، بۆ هەنجەتی گەنجەکان بە سەربازی بەهێزترن ، قەشە (سنت والنتاین) ئەمەی قبوڵ نەکردو بۆنهێنی کچ و کوڕەکانی لێک ماڵدەکردو پیرۆزی پێ دەدان ؛ ئیمپراتۆر ئەمەی زانی و قەشەی خستە بەندیخانەو دواجار لەسەری دا ! هەرچەندە ئای واش هەیە کە ئەم چیرۆکە ئەفسانەو هەڵبەستراوە ؛ بەڵام ، بە بەسەرچوونی ڕۆژگار ١٤/٢ ڕۆژی لە سەدەکانی ڤالانتین کرا بە ڕۆژی خۆشویستی .

ئەم چیڕۆکە سەر بە جیهانی مەسیحیەتو بە سەدەی سێیەمی زایینی دەگەڕێتەوە ، لە پاڵ ئەمەدا ئەمە ڕۆژی نەورۆزمان هەیە ، کە ڕۆژی خۆشویستی (مەم و زین) ە و تەمەنی دوازدە هەزار ساڵە، لەم ڕۆژەدا بە پێی داستانی (دەمموزو ئەشتار) سەمەری ڕۆژی خۆشویستی دەمموزو ئەشتاریشە ، بە پێی داستانی (مەم و زین) یش ڕۆژی خۆشویستی ئاوانیشە ، جا دەکرێ گەنجانی کوردستان ڕۆژی نەورۆز بکەن بە (ڕۆژی خۆشویستی) خەیان ! چۆن لە (مەم و زین)دا ڕۆژێکە ڕۆژی یەکەمی یەکترناسین و یەکترخۆشویستنیانە ، خۆشویستی ئەم دوانە ، خۆشویستیەکی پڕ لە ئەشقەو خەماڵییە ! تەمەنی

خۆشەویستی و چیرۆکەکە دوازدە هەزار ساڵە ، بەیەکەم جەژنە (جەژنی نەورۆزی خۆشەویستی) گەنجەکانمان دەبن بە خاوەنی جەژنی خۆشەویستی خۆیان . ئەمەش لە نەو کلتورەکەوە هاتووە ، کە ئەو سەردەمە لە کوردستان وڵە جەژنی نەورۆز (کچ و کوڕ) ان خۆیان دەگێڕی و کچ بەرگی کوڕانی دەپۆشی و کوڕیش پۆشاکی کچانی لەبەردەکرد ، هەریەکەو بەدوای دەخوازی خۆی دا دەگەڕا، مەم و زین لەو جەژنەو بەم کلتورە یەکتریان بینی و یەکتریان خۆشویست و کۆتایی خۆشەویستیەکەشیان زانراوە . دەکرێ لەم جەژنەدا جوانترین خۆشەویست و سەرکەوتوو ترین خۆشەویستەکان (خەڵاتی خۆشەویستی نەورۆز) یان پێ ببەخشرێ !

جەژنی جیهانی شیعر..

هەر لە جەژنی نەورۆز ١/١ ساڵی نوێ کوردی و ٢١/٣ی زایینی ، یونیسکۆ ئەم جەژنەی کردووە بە (جەژنی جیهانی شیعر) هەر بۆیە فرستێکی چاک و جوانە لەم جەژنەشدا شاعیرانی کوردو نەوەندە ئەدەبیەکان ، لە گەڵ نەورۆزا وەک جەژنی خۆشەویستی و جەژنی شیعریش بکەن بە ئاهەنگ وبە چالاکیە شیعریەکانی خۆیان ئاهەنگی نەورۆز گەرم ترو زیندوتر بکەن ، براوەکانی شیعریش بە (خەڵاتی نەورۆزی بۆ شیعر) خەڵات بکەن !

گرنگی نەورۆز لە جیهاندا ..

بۆ ئەوەی گرنگی نەورۆز بزانین ، واچاکە بزانین ئەو وڵاتانەی کە نەورۆز لە کورد قەدەغەدەکەن و لە پێناو ڕەگرتن لە کورد .. لاوانی کورد دەخەنە بەندیخانەو دەگرن و بریندار دەکەن و دەکوژن ؛ ئەوان چەن هەڕەس و کەوت لە گەڵ نەورۆز دەکەن و بە ناڕەوا دەیکەن بۆ هی خۆیان ، لە کاتێکدا لەکەڵرانی جیهان و ئەو وڵاتانەش ئەویان سەلماندووە کە نەورۆز لە سەرەوە دێت و لە کوردستانەوە سەری هەڵداوە ، ترکیا کە ساڵانە ڕۆ لە لاوانی کورد دەگرێ و دەیانخاتە بەندیخانە ، هەر بۆ ئەوەی بۆ ئازادی یادی نەورۆز نەکەنەوە ! کەچی ساڵی (٢٠١٠) کە کەمەلەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان ، نەورۆزی کرد بە جەژنێکی جیهانی ترکیا ناڕازایی دەربڕی و لە گەڵ ئێران بە ماوەیەکی زەر کەوتنە شەڕ دندوک و ئاگەیاندن و دەیگوت: نەورۆز هی ئەمەیە ؟! کار گەیشتە ئەوەی کە ئێران ترکیای بە (شەیتانی دز) ناوبرد ! هەر ئێرانیش بە ماوەیەکی کەم پێش نەورۆز بە(فەرمانی ئایینی و حکومەتی) ئاهەنگی نەورۆزی قەدەغەکرد ، بەو هەنجەتەی لەگەڵ ئایین ناگونجێ ! کەچی کە هەستیان کرد نەتەوە یەکگرتووەکان جەژنی نەورۆز دەکات بە جیهانی و ئەو جەژنە بە ئێرانی – فارسی دەزانێ ؛ هەرزوو لە فەرمانی قەدەغەکردنەکەیان پەشیمان بوونەوە و ئەوساڕ بەگەرمی بە بۆنەی نەورۆز پەشوازیان لە سەرکی وڵاتان و پیرۆزبایەکانی نەورۆز کرد ، کە لە وڵاتان بە ئێران دەهاتن

وڵامیـــــان دەدایەوە ! ئەو جگە لەوەی کە وەزیـــــری دەرەوەی ئەفغانستان بە نیشانەی نا ڕەزایی دانیشتنەکەی کۆمەڵەی گشتی نەوەیەکگرتووەکانی بەجێهێشت و ڕازی نە بوو بەوەی جێژنی نەورۆز بە ئێران و فارسی ناو ببرێت ! ئەم وڵاتانە بە هەی ئەوەی نرخی نەورۆزو ئەم بە جیهانی کردنیان بە چاکی دەزانی! لە کاتێک دا هیچ یەک لەم وڵاتانە ئەو بڕگەیان بەدەستەوە نیە ، کە کورد هەیەتی ..خەیان بە خاوەنی نەورۆز دەزانی ، کەچی کورد لەم بگرەو بڕدەو تاڵان و بڕینە بە ئاگا بوو .

ئەستا پەویستە کورد ڕێگایەکی یاسایی دبلۆماسی بدۆزێتەوە ، بە ئەوەی بتوانی بەیاری کۆمەڵەی گشتی نێتەوە یەکگرتووەکان ڕاست بکاتەوەو نۆرۆز بە (نەورۆزی کوردستان) ناودێر بکرێ ؛ ئەم ناودێرکردنەی نەورۆز بە کوردستانەوە سوودی زۆری بە کوردستان هەیە، لە ڕووی پەیوەندی هونەری کلتوری گشتیاری ئەدەبی وەرزشی و سینەمایی و شانەیی و ئابووری.. هەتا دەگاتە سیاسیش لە گەڵ هەموو ئەو وڵاتانەی کە نەورۆز بە جێژن دەگرن لە جیهان .

نەورۆزو ئەفسانە ..

نەورۆز لە زۆر ڕووەو بە ئەفســـانە بەســـتراوەتەوە، لەم کتێبە لێکۆڵینەوەییەش زۆر جار باس لە (ئەفسانە – ئستورە)دەکرێ ، دیاسن لە کتێبەکەی پێشترم لە بارەی مێژووی نەورۆز (نەورۆزی کورد .. لە ئەفسانەوە بە بە جیهانی بوون) هەر لە ناو نیشانەکەی ناوی – ئەفسانە – هاتووە ، بەداخەوە تائێستاش لە نەو خەڵک و هەتا بەشەکی زۆر لە ڕۆشنبیرو مامۆستایانی زانکۆش ، تێواینەکی باشیان نییە ، بە ئەفسانە ! هەن بە درەو خەیاڵ و پەوپــوچ و ناڕاستی تێدەگەن ! کەچە ئەفسانە پێکهاتەیەکی زۆر ڕۆهەندەو زیاتر لە مانایەک و شیکردنەوەیەک هەڵدەگرێ ! من لێرە پێ لەسەر بەشە مێژوویی و واقیعیەکەی دادگرم و خوێندەوار بەم بەشە ئآشنا دەکەم .

ئەمە لە مێژوو و کلتوری میللەتانی کێن وەک سەمەر و فیرعەونەکان و یۆنان ، (ئەفسانەی خوداوەندان)مان هەیە ، لەم دەقە ئەفسانەییانە بە پێی ئایینە کۆنەکان ، خوداوەنان کارەکتەری سەرەکی ئەم دەقانەن ، دەقی ئستورەی خوداوندان ، کەچی لە (ئەفسانەی گشتی) خوداوەن بەم ڕەنگ و دەنگ و توانایە بەرچاو ناکۆن ، کارەکتەرەکان بریتین لە مرۆڤی ئاسایی و گیان لە بەران و دیوو جنۆکەو هەندە کاری لە توانا بەدەرو هەندە کەرەستەی ئەفسانەی ، هەموو ئەمانە پێکەوە هەڵــس و کەوت دەکەن و ئەفسانە دروست دەکەن ، لە تەک ئەمانە لە دەقی – ئەفسانە – یی ڕووداوی بەرچاو- واقیع- ی و مێژوویی هەن و مرۆڤی ئاسایی ڕۆی تێدا دەبینن ، ئەمانەش لە شوێنەکی جوگرافی

ناسراوو ڕۆژگارو مێژووەکی دیارو لە نێو کۆمەڵگەیەکی بەرچاو دا دەردەکەون ، واتە ئەم بەشە بەشەکی نیو ژیانە بە هەموو ڕەهەندەکانیەوە ، بەڵام ، ئەمانە تەکڕای ڕۆگەزە ئەفسانەییەکان کراون و بە زمانێکی ئەدەبی و ئەفسانەیی دەگێڕدرێنەوە ؛ هەر بۆیە هەرکاتێ گوتمان ئەفسانە ؛ واتە بەشێکی گرنگی واقیعی و مێژووی لە نیو ئەم ئەفسانەیەدا هەن ! ئەگەر لە نێو کلتوری هەر میللەتێک دەقەکمان کەوتە بەرچاو ، ئەو دەقە پڕ بوو لە (خەیاڵ و فانتازیاو ڕەگەزی ئەفسانەیی) ئەوا ئەو دەقە دەقێکی (خوافە – وێنە) یە ! نەک ئەفسانە . هەر بۆیە ئەمە لەکێشەنەوەدا ، باسی ئەفسانەی خوداوەنان و ئەفسانەی گشتیمان کردووە ، کە لە نێو هەردوکیان ، بەشێکی گرنگی واقیع هەیە ، کە ڕاستەو خۆ ووداوەکانی بە ژیان پەیوەندە دەکات و ڕەگەای ئەوەمان بۆ خۆش دەکات ، لەو دەقانە بەدوایی بەشە مێژووییەکەی دا بچین و ووداوو مرۆڤە ڕاستەقینەکان بەسەر بکەینەوە !هەر بۆیە پێمخۆشە خوێندەواری بەڕێز هەرکاتێ وشەی ئەفسانە دەبیسێ ، وا تێنەگات ئەمە هەمووی هەر خەیاڵ و فانتازیایەو بەشە مێژوویی و واقیعیەکەی لە بیر نەکات!

خەڵاتی نۆرێز..

لە سەرەوە چەند جارێک باسی خەڵاتی نۆرێزم کرد ، بە پۆیست و گرنگی دەزانم ئەمە میللەتی کورد (خەڵاتی نۆرێز) مان هەبێت ، چۆن ئەمە هەموو میللەت و وڵاتانێک هەریەکەو خەڵاتێک یان چەند خەڵاتی خۆیان هەیەو ساڵانە دەیبەخشێتە ئۆکەس و نەوەندانەی شایستەی خەڵاتن ! چ لەوە جوانترە خەڵاتەکەی ئەمە بە ناوت (خەڵاتی نۆرێز) بێت ، کە نۆرێز کۆنترین جۆژن و جیهانیترین جۆژنە ، ئەوتە کەمەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ، بە هەی ئەو گرنگیەوە لە (ساڵی ٢٠١٠) ەوە کردوویەتی بە جۆژنێکی جیهانی ، با ئەمەش (خەڵاتی نۆرێز) بکەین بە خەڵاتێکی جیهانی و ئەم خەڵاتە بە دیاری و وەک پاداشت ساڵانە لە ناوەو لە دەرەوە پێشکەش بەو کەس و نەوەندانە بکەین کە داهێنەرن و شایستەی خەڵاتن .

مەولود ئیبراهیم حەسەن

١٠ / ٣ / ٢٠٢٤ – هەولێر

٨ی مارس و بزووتنەوەی دژی ئاپارتایدی جێندەری.. حەمید تەقوای

و: کاوە عومەر

دەقی نوسراوەی ئەم چاوپێکەوتنە بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک کە لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید ئامادەکراوە
جەلیل جەلیلی: ئەمساڵ ڕۆژی جیهانی ژنان لە ئێران تەواوەتی تایبەت بوو. یادی ئەم ڕۆژە شەوەی بزووتنەوەیەک و ناڕازایەتیەکی سەرتاسەری و کەمپاینێتیی وەرگرت. چەندین پەیام و لێدوان لە لایەن چالاکوانان و دامەزراوە خەباتکارانکانەوە بەاوکرانەوە، کەناوەرۆکەکی ڕادیکاڵیان هەبوو لە دژی حیجاب، دژی ئاپارتایدی جێندەری و دژی سیاسەت و یاساکانی دژە ژنی کۆماری ئیسلامی. لە کوردستان، لە شاری بوکان، دایکانی دادخواز لە کاردانەوەیەکی ڕامزیدا حیجابکانیان لەسەریان کردەوە و ڕایانگەیاند کە ئازیزانیان لە پەناو بەرگریکردن لە مافی ژنان گیانیان لەدەستداوە. لەسەر ئاستی سەرتاسەریشدا خانەنشینان لە بەیاننامە و گردبوونەوە ناڕازایەتییەکانیاندا قسەیان دەکرد و دروشمیان بە داکەکی لە مافەکانی ژنان دەوتەوە؛ هەروەها زۆرێک لە ڕێکخراوە کرێکارییەکان لە پەیام و لێدوانێ پە جەشنکانیاندا ڕۆژی جیهانی ژنانیان بەرز ڕاگرت و سیاسەتە دژی ژنانەکانی حکومەتیان شەرمەزار کرد. لە زۆرێک لە شارەکان ژنان و پیاوان بە دابەشکردنی گوڵ و شیرینی و هتد ڕۆژی جیهانی ژنانیان بەرز ڕاگرت. هەموو ئەمانە ئاماژەیان بە ٨ی مارسێکی هەرش بەرانەو و زیندوو دەکرد. بەڵێ ئەوە بۆچی ٨ی مارسی ئەمساڵ بە قەبارەیەکی وا گەورە بەڕێوەچوو؟
حەمید تەقوای: ئەمە دووەمین ٨ی مارسە کە دوای دەستپێکردنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بەڕێوەدەچێت. وە کاریگەرییەکانی ئەم بزووتنەوەیە و ئەم شۆڕشە گەورەیە لە هەموو گۆڕانکارییە سیاسی و کەمپاینێتییەکانی ئێراندا دەبینرێت. ئەم شۆڕشە بە شۆڕشی ژنان ناسراوە. بە یەکەمین شۆڕشی ژنان لە مێژوودا ناودەبرێت چونکە لەم شۆڕشدا، لە ڕووی ناوەڕۆک و ئامانجکانییەوە- کە لە دروشمی سەرەکی ژن ژیان ئازادیدا دەرکەوتووە- ماف و ئازادیی ژن جگەیەکی بەرچاوی هەیە و ژن لە پێشەنگیدایە ئەم بزووتنەوەیە. هەروەها ٨ی مارس ڕۆژی جیهانی ژنانە و بە بەدڵنییاییەوە پێشبینی ئەوە دەکرا

کە لە ڕۆژهکی وادا کەمەگە جوانەیەکی گەورەی هەبەت. ئەمسا ڕەنگە زۆر کەس بیریان لەوە کردبەتەوە کە بۆهی دابەزینی ڕۆژیی خەباتی ناو شەقامەکان، ٨ی ئازار ئەو شەو شەوقی سالی ڕابردووی نابەت. بە ڕام بە پەچە وانە وە ئە مسا ٨ی مارس بوو بە هەرشەکی بە ڕفراوان و پەشە ویە کی گرنگ لە خە باتی خە ڵکدا بۆ ڕووخانی حکوومە ت.
هەروەک ئاماژەت پەدا، ٨ی مارس لەسەر ئاستەکی کەمەایەتی فراوان بەڕەوچوو، چەندین پەیام و لەدوان نەک تەنها لەلایەن کەسایەتی و دامەزراوەکانی بزووتنەوەی ژنانەوە، بەکو لەلایەن زۆرەک لە ڕەکخراوەکانی خوەندکاری و چالاکوان، خانەنشینان، کرەکاران، مامەستایان، دادخوازان و تەنانەت زیندانیانی سیاسی و هتد بەاوکرایەوە. هەموو ئەو پەیام و لەدوانانە کەماری ئیسلامیان وەک حکوومەتەکی دژە ژن و سیستەمی ئاپارتایدی جەندەری شەرمەزار کرد، پشتیوانیان لە شەشی ژن ژیانی ئازادی کرد و جارەکی دیکە جەختیان لەسەر ئەوە کردەوە کە تا کەتایی ڕادەوەستین.
لە لایەکی دیکەوە خەڵک وەک ئاهەنگەکی سەرتاسەری ٨ی مارس ئاهەنگیان گەڕا. لە شەقامەکاندا گوە و شیرینییان دابەشکرد و دەستخەشییان لە یەکتر کرد. وەک باست کرد هەنگاوەکی زۆر بوەرانە و ئازایانە لەلایەن دایکانی دادخواز لە بوکانەوە ئەنجامدرا کە کلیپەکەیان لە سەشیال میدیادا بە شەویەکی بەرفراوان پەشوازی لەکرا.
بەم شەویە ٨ی مارس بوو بە بزووتنەوەی ئاهەنگ و ناڕەزایەتی و دیاردەیەکی کەمەایەتی لە ئێران بە ناوەرکی دژی حکومەت و ڕووخاندن خوازییەوە.

٨ی مارس جارەکی تر نیشانی دا کە شەشی ژن ژیان ئازی چەندە زیندووە و جەماوەری خەڵک چەن سوورن لەسەر ڕووخاندنی ئەم حکومەتە. چەن خەڵک بەدوای دەرفەتەکدا دەگەڕەن بە بەرزکردنەوەی ناڕەزایەتی خەیان بەرامبەر بە حکومەت بە هەموو شەویەک و لە هەر بەنەیەکدا. جارەکی تر پیرەزبایی ٨ی مارس لە سەرجەم تەکەشەرانی شەش و سەرجەم ژن و پیاوە ئازادەکانی ئێران دەکەم و هیوادارم لە زووترین کاتدا شەشەکەمان کەتایی پەبەت و ٨ی ماری ساڵی داهاتوو لە ئێرانەکی ئازاد لە شەی کەماری ئیسلامیدا بەرپابکەین .
جەلیل جەلیلی:جوەیەکی تری گرنگ لەلایەن زیندانیانی سیاسییەوە ئەنجامدرا. لە بەیاننامەیەکدا لە ٨ی مارسدا، ١١ ژنی زیندانیکراوی زیندانی ئەوین باسیان لە ئاپارتایدی جەندەری و پەویستی ڕووبەڕووبوونەوەی وەک ڕەگ خەشکەرەک دەبەت بە خەباتی خەڵک. بەڵای ئەوە پەگە و گرنگی ئەم بزووتنەوەیە چیە؟ ئایا دەکرەت هەموو

نادادپەروەریی کانی ژنان بگەندەڵترەوە بە ئاپارتایدی جێندەری؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم بە بەچوونی من تایبەتمەندییەکی گرنگی ٨ی ئازاری ئەمساڵ، ناڕازایەتی دژ بە ئاپارتایدی جێندەری بوو. دەمەکێ تەکۆشەران و حزبە ڕادیکاڵەکانی وەک حزبەکەی ئەمە ئاماژە بۆئەوە دەکەن کە کەماری ئیسلامی ڕژێمێکی ئاپارتایدی جێندەرییە و هەر بۆیە پشتیوانی لە جیهاندا نەبووە و بایکۆت بکرێت، هەروەک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشوور لەلایەن جیهانەوە و لەلایەن حکومەتەوە بایکۆت کرا. ئەمە هەمیشە خواست بووە، بەڵام ئەمساڵ گەڵا بە بزووتنەوە و هەرشێکی کەمایەتی بەرفراوان. زۆرێک لە هەڵسوڕاوان، وەک ئەوە وتتان، زیندانیانی سیاسی – لە نوێیاندا خاتوو نەرگس محەمەدی کە لە نامەیەکدا بە ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان داوای بە تاوان ناساندنی ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران کرد-، زیاتر لە ٤٠ ڕێکخراوی کرێکاری و خوێندکاری و داکۆکیکارانی مافی ژنان لە بەیاننامەیەکی هاوبەشدا دژی ئاپارتایدی جێندەر، هەروەها چەندین ڕێکخراوی مامۆستایان و خانەنشینان و ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هتد، بە ڕوونی لە دژی ئاپارتایدی جێندەر وەستاونەتەوە و هاتوونەتە مەیدان. لەسەر ئاستی جیهانیش داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ کەماری ئیسلامییان وەک ڕژێمی ئاپارتایدی جێندەری مەحکووم کردووە.
دەموەت بەم لە ٨ی مارسدا ئاهای خەبات دژی ئاپارتایدی جێندەری هەڵکرا. لە ئاستێکی بەرفراواندا تەکۆشەران و دامودەزگا جەراوجەرەکان دژی ئاپارتایدی جێندەری ڕاپەڕین و کەماری ئیسلامییان وەک ڕژێمێکی ئاپارتایدی جێندەری مەحکوم کرد.
سەبارەت بە بەشی دووەمی پرسیارەکەت کە ئایا دەتوانرێت هەموو پرسەکانی نەهامەتی و هەڵاواردن لە دژی ژنان بگەندەڵترەوە بە ئاپارتایدی جێندەری، دەبێ بەم بە کە بەدنیاییەوە نادادپەروەری و هەڵاواردن بەرامبەر ژنان هەندەی ئەودیو و فراوانتریان لە جیاکاریی جێندەری هەیە. بەڵام پشتیوانە ئاماژە بەوە بکرێت کە مانای ئاپارتایدی جێندەری تەنیا جیابوونەوەی ژن و پیاو نییە لە شەقام و کۆبوونەوەی گشتیدا، بەڵکو جیاکاریی توند و بەربڵاوی ژنانە لە هەموو بوارەکاندا. ئاپارتایدی جێندەری لە ڕاستیدا هەما و دەرکەوتنی هەموو ئەو هەڵاواردن و ناعەدالەتیانەیە کە کەماری ئیسلامی بەسەر ٥٠٪ی کۆمەڵگادا سەپاندووە. وەک چۆن ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقا دان بە هیچ مافێکی کەمایەتی بە ڕەشپێستەکان نەناساند، کەماری ئیسلامی ئێرانیش دان بە هیچ مافێک بە ژنان نانێت.

لە کۆماری ئیسلامیدا ژنان لە زۆرێک لە مافەکان بەبەش دەکرێن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە مافیان هەیە، بە نیوە پیاو هەژمار دەکرێن. لە فەلسەفەی ئیسلامی و یاساکانی کۆماری ئیسلامیدا ژن لە ژێر سەرپەرشتی پیاودایە. بۆیە لە بارودۆخی ئەمڕۆی ئێراندا تەنانەت پاڵەوانکانی وەک "گۆگۆزی لاوازتر" و "هاوڕاتی پلە دوو" دەبینرێن. ژن بە هیچ شێوەیەک بە مرۆڤی سەربەخۆ نازانرێت. ژن یان لەژێر سەرپەرشتی باوکی و براکان و پیاوانی بنەماڵەدایە، یان دوای هاوسەرگیری لەژێر سەرپەرشتی مێردەکەیدایە. زۆرێک لە چالاکییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی ژنان بە ڕەزامەندی سەرپەرشتیاری پیاوەوەیە. ژنان تەنانەت ناتوانن بەبێ مۆڵەتی باوک یان مێردەکەیان گەشت بکەن. ئاپارتایدی جێندەری هەموو ئەم هەڵاواردن و نادادپەروەرییە گەورەیە لەخۆدەگرێت.

لایەنگری دیکتاتۆر حکومەتێ بە ژنان وەک کاڵای سێکسی و ئامرازی چێژوەرگرتن بە پیاوان. زۆرێک لە یاساکانی کۆماری ئیسلامی لەوان حیجاب، قەدەغەکردنی گۆرانی وتنی ژنان و قەدەغەکردنی گشتیی دەرکەوتنی ژن و پیاو پێکەوە، لەم تەڕوانینە بە ژن وەک کەرستە و کاڵای سێکسی سەرچاوە دەگرن.٨ی مارس جارێکی تر نیشانی دا کە شەشی ژنان لە ژیانی ئازاددا چێندە زیندووە و جەماوەری خەڵک چۆن سوورن بە ڕووخاندنی ئەم حکومەتە. چۆن خەڵک بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن بۆ بەرزکردنەوەی ناڕەزایەتی خۆیان بەرامبەر بە حکومەت بە هەموو شێوەیەک و لە هەر بۆنەیەکدا. جارێکی تر پیرۆزبایی ٨ی مارس لە سەرجەم تێکۆشەرانی شەش و سەرجەم ژن و پیاوە ئازادیخوازانی ئێران دەکەم و هیوادارم لە زووترین کاتدا شەشکۆمان کۆتایی پێبێت و ٨ی مارس ساڵی داهاتوو لە... ئێرانێکی ئازاد لە خراپەی کۆماری ئیسلامی.

جەلیل جەلیلی: جوڵەیەکی تری گرنگ لەلایەن زیندانیانی سیاسییەوە ئەنجامدرا. لە بەیاننامەیەکدا لە ٨ی مارسدا، ١١ ژنی زیندانیکراوی زیندانی ئڤین باسیان لە ئاپارتایدی جێندەری و پۆیستی ووبەووبوونەوەی وەک ڕێگایەک بە پشوو بە خەباتی خۆیک کردووە. بۆای ئەوە پێگۆ و گرنگی ئەم بزووتنەوەیە چییە؟ ئایا دەکرێت هەموو نادادپەروەرییەکانی ژنان بگەڕێندرێتەوە بە ئاپارتایدی جێندەری؟

حەمید تەقوای: خاڵی یەکەم بە بەچوونی من تایبەتمەندییەکی گرنگی ٨ی مارسی ئەمساڵ، ناڕەزایەتی دژ بە ئاپارتایدی جێندەری بوو. دەمەکە خەباتکاران و حزبە ڕادیکاڵەکانی وەک حزبەکەی ئەمە پشتیاری ئەوە دەکەن کە کۆماری ئیسلامی ڕژێمێکی ئاپارتایدی جێندەرییە و هەر بۆیە پێویستە لە جیهاندا ڕاێت بکرێتەوە و بایکۆت بکرێت، هەرۆک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئافریقای باشوور

لایەن خەکی جیهانەو و لایەن حکومەتەوبایکەت کرا. ئەم هەمیشە خواست بووە، بەهام ئەمسا گەلا بە بزووتنەو و هەرشکی کەمایەتی بەرفراوان. زەرەک لە چالاکوانان، وەک ئەو وتتان، زیندانیانی سیاسی – لە نەویاندا خاتوو نەرگس محەمەدی کە لە نامەیەکدا بە ئەمیندارى گشتی نەتەو یەکگرتووەکان داوای بە تاوان ناساندنی ئاپارتایدی جەندەری لە ئێران کرد-، زیاتر لە ٤٠ ەکخراوی کرکاری و خوەندکاری و داکیکارانی مافی ژنان لە بەیانناميەکی هاوبەشدا دژی ئاپارتایدی جەندەر، هەروەها چەندین ەکخراوی مامستایان و خانەنشینان و ەکخراوە کرکاریەکان و هتد، بە ەوونی لە دژی ئاپارتایدی جەندەر وستاونتەو و هاتوونتە مەیدان. لەسەر ئاستی جیهانیش داکیکارانی مافی مرۆف کەماری ئیسلامییان وەک ەڕژیمی ئاپارتایدی جەندەری مەحکووم کردووە. دەموەت بەهم لە ٨ی مارس ئاەای خەبات دژی ئاپارتایدی جەندەری هەکرا. لە ئاستەکی بەرفراواندا تەکۆشەران و دامودەزگا جەراوجەرەکان دژی ئاپارتایدی جەندەری ەاپەین و کەماری ئیسلامییان وەک ەڕژیمەکی ئاپارتایدی جەندەری مەحکوم کرد.
سەبارەت بە بەشی دووەمی پرسیارەکەت کە ئایا دەتوانرەت هەموو پرسەکانی ئازار و هەاواردن لە دژی ژنان بگەنەندرەتەو بە ئاپارتایدی جەندەری، دەبە بەهم بە دەنیاییەو نادادپەروەری و هەاواردن بەرامبەر ژنان ەهەندەکی سەروتر و فراوانتریان لە جیاکاریی جەندەری هەیە. بەهام پەویستە ئاماژە بەو بکرەت کە مانای ئاپارتایدی جەندەری تەنیا جیابوونەوەی ژن و پیاو نییە لە شەقام و کەبوونەوەی گشتیدا، بەکو جیاکاریی توند و بەربەاوی ژنانە لە هەموو بوارەکاندا. ئاپارتایدی جەندەری لە ەاستیدا هەما و دەرکەوتنی هەموو ئەو هەاواردن و ناعەدالەتیانەیە کە کەماری ئیسلامی بەسەر ٥٠٪ی کەمەاگەیدا سەپاندووە. وەک چۆن ئاپارتایدی ەگەزی لە باشووری ئەفریقا هیچ مافێکی کەمەایەتی بە ەشپەستەکان بە فەرمی نەناسانی، کەماری ئیسلامی ئێرانیش دان بە هیچ مافێکدا بە ژنان نانەت.
لە کەماری ئیسلامیدا ژنان لە زەرەک لە مافەکان بەبەش دەکرێن و تەنانەت لەو شوەنانەی کە مافیان هەیە، بە نیوە پیاو هەژمار دەکرێن. لە فەلسەفەی ئیسلامی و یاساکانی کەماری ئیسلامیدا ژن لە ژێر سەرپەرشتی پیاودایە. بەیە لە بارودۆخی ئەمەی ئێراندا تەنانەت چەمکەکانی وەک "ەگەزی لاوازتر" و "هاوەاتی پلە دوو" ەوا دەبینرێن. ژن بە هیچ شێوەیەک بە مرۆڤی سەربەخۆ نازانرەت. ژن یان لەژێر سەرپەرشتی باوکی و براکان و پیاوانی بنەماەدایە، یان دوای هاوسەرگیری لەژێر سەرپەرشتی مێردەکەیدایە. زەرەک لە چالاکییە

کۆمەڵایەتی و ئابووریییەکانی ژنان بە بەزامەندی سەرپەرشتیاری پیاوەوەیە. ژنان تەنانەت ناتوانن بەبێ مۆڵەتی باوک یان مێردەکەیان گەشت بکەن. ئاپارتایدی جێندەری هەموو ئەم هەڵاواردن و نادادپەروەرییە گەورەیە لەخۆدەگرێت.
لایەنگری دیکەش ڕوانینی حکومەتە بە ژنان وەک کاڵای سێکسی و ئامرازی چێژوەرگرتن بە پیاوان. زۆرێک لە یاساکانی کۆماری ئیسلامی لەوانە حیجاب، قەدەغەکردنی گۆرانی وتنی ژنان وبەگشتی قەدەغەکردنی دەرکەوتنی ژن و پیاو پێکەوە لە شوێنە گشتییەکاندا،هەر لەم تەڵوانینەوەیە کە وەک کەرستە و کاڵای سێکسی بوونی ژنان سەرچاوە دەگرێ.
بەڵای من ئەو بزووتنەوەیەی کە دژی حیجاب دەستی پێکرد، هەنگاوی یەکەمە دژی ئاپارتایدی جێندەری. ئەمە هەمیشە گوتوومانە پەردەی دیواری ئاپارتایدی هەڵگرێ و ئەم دیوارە تا ئادیەکی زۆر ئەمە داوخاوە. کاتی ئەوە هاتووە هەنگاوەکانی داهاتوو دژی ئاپارتایدی جێندەری بنێین. ئەمە دەتوانین بە کردەوە هەموو دەرکەوتنەکانی ئاپارتایدی جێندەری، لە.
قەدەغەکردنی چوونە ژوورەوەی ژنان بە یاریگاکان و جیاکردنەوەی خوێندکاری کوڕ و کچ لە زانکۆکان و بەندیزی و سووکایەتیکردن بە ژنان لە مینبەر و نوێژی هەینی و تریونەکانی حکومەتەوە، بە کوشتنە ناموسییەکان، و بە سەرپەرشتیکردنی پیاوان بەسەر ژنان لە حاڵەتە جەراوجێرەکان هووبڵوویان ببینەوەو لە کەمپگاداڵایان ماڵین. دەتوانین دەرکەوتەکانی تری ئاپارتایدی جێندەری لە پراکتیک و لە ژیانی ڕۆژانەماندالەناوبەرین وبسڕینەوە،، هەروەک چۆن سەنگەری حیجابمان داگیرکرد. ژن و پیاو دەتوانن پێکەوە لە شەقام و کەبووەوە گشتییەکاندا دەرکەون، سەما بکەن، هەڵپەڕن و گۆرانی بڵێن پێکەوە لە شەقامەکاندا لە ئاهەنگ و بۆنە جەراوجێرەکاندا، لە زانکۆ و پۆل وشوێنی نانخواردنەکاندا پێکەوە بن – بزووتنەوەیەک کە لە ئێستادا دەستیپێکردووە- و هتد و هتد. ئەمە هەگبەیەکی پراکتیکی و مەیسەرە بە .شکاندنی ئاپارتایدی جێندەری لەسەر ئاستی سەرتاسەرید

ا.
جەلیل جەلیلی: ئەو پرسیارەی لەردا دەتەکایەوە ئەوەیە کە ئایا دەکرێت بەبێ هووخاندنی کۆماری ئیسلامی، ئاپارتایدی جێندەری لەناو بچێت؟
حەمید تەقوایی: چارەسەری ئەم کێشەیش وەک زۆر کێشەی دیکە، پێوەستە بە هووخاندنی کۆماری ئیسلامیەوە، بەڵام بە بچوونی من

لەرەو ناتوانرێت بگەنە ئەو ئەنجامەی کە ئەم خەباتە بەهودەیە یان ناگات بەئەنجام و ئەبێت تەنیا خەبات بە ڕووخاندن بکەی..
سەیری زەرەک لەو داخوازیانە بکەن کە لە ئێراندا دەوروژێنرێن، لەوانە پرسی حیجاب، هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان، یەکسانی تەواو لە نێوان ژن و پیاو و تەنانەت زیادکردنی کرێ بە سەرووی هەڵی هەزاری – واتە لانیکەم ٥ هێندەی کەمترین حەقدەست -، نەهێشتنی گەندەڵی، پێشگرتن لە تەکدانی ژینگە، بە فەرمی ناسینی مافی پەلکەزێڕینەکان و چەندین بابەتی دیکە بە بوونی کەماری ئیسلامی بەدی نایەت، بەڵام ئەزقەزا هەرئەم واقیعیەتەی خەبات لە هەموو ئەو بوارانەدا دەکاتە بەشەک لە خەبات بە ڕووخاندنی حکومەت. هیچ کام لەمانە بە بوونی کەماری ئیسلامی یەکلایی نابێتەوە – تەنیا لەو حەفتانەی دواییدا نزیکەت کە کەماری ئیسلامی ڕووخانی خەی بە حەتمی دەبینێت و دەیەوێت ئیمتیازات بە کەمەگا بدات بە ئەوەی خەی ڕزگار بکات. و ئەمەش خەباتەکانی ئەو بوارانە بەرەو خەبات دژی حکومەت بە گشتی دەبات. بە بەوای من خەبات بە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی کە خەی لە شەوەی شەشی ژن ژیان ئازادیدا نیشان دەدات، مەیدانی جیاوازی هەیە. پەویستە لە هەموو لایەکەوە کەماری ئیسلامی گەمارۆ بدەین. بەتاوان کردنی ئاپارتایدی جێندەری، شەرمەزارکردنی جیهانی حکومەت بەو هەکارە یان بەهەی لەسێدارەدان و کوشتنی خەپیشاندەران، دەتوانێت بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر بەهێزتر بکات. ئەمانە بەڕەی جیاوازن کە لە هەموو لایەکەوە دەوری کەماری ئیسلامی دەدەن و لە هەموو لایەکەوە دەیانخەنە ژێرگوشارەوە..
فاکتەرێکی تر ئەوەیە کە خەباتی چین و توێژە جیاجیاکانی کەمەگە، وەک کرێکاران، یان مامەستایان، خانەنشینان، پەرستاران و گروپەکانی تر، هەرچەندە لە دەوری داخوازی سەندیکاکان و داخوازیەتایبەتەکانی هەر سێکتەرییەک پەک هاتوون، بەڵام لەماندا سنوردار نین داواکارییەکان لەبارودۆخی ناڕەزایەتی کەمەگەدا. وەک نموونە، کەبوونەوە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانی ئەمەی خانەنشینان بوارێکی گرنگە بە تەحەدای هەموو حکومەت. لە ٨ی مارسی ئەمساڵدا خانەنشینەکان بە دروشم و لەدوانێکی زۆر ڕوون بە بەرگریکردن لە ژنان و دژی ئاپارتایدی جێندەری هاتنە گۆڕپانەکە. هەروەها ڕێکخراوە کرێکارییەکان بە ناوی هەموو کەمەگا و ئەوانەی پاڵیان پەونراوە بە خوار هەڵی هەژاری دژی هەژاری و گەندەڵی دەجەنگن. ناڕەزایەتی مامەستایان هەمان تایبەتمەندی هەیە. هەموو ئەم ململانێیانە لە دەوری بابەتگەلێک دەسوڕێنەوە کە دواجار بە ڕووخانی کەماری ئیسلامی یەکلایی دەبنەوە و ڕێک بە هەی ئەمەوە هەرکام لەمانە بە کردەوە بەشەکن لە خەباتی گشتی بە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامیە

.بۆی من ئەو بزووتنەوەیەی کە دژی حیجاب دەستی پێکرد، هەنگاوی یەکەم دژی ئاپارتایدی جێندەری. ئەم هەمیشە گوتوومانە حیجاب دیواری ئاپارتایدی نێگەزیەوە و ئەم دیوارە تا ئادیەکی زۆر ئەمە دابەزیوە. کاتی ئەوە هاتووە هەنگاوەکانی داهاتوو دژی ئاپارتایدی جێندەری بنێین. ئەمە دەتوانین بە کردەوە هەموو دەرکەوتنەکانی ئاپارتایدی جێندەری، لە...

ئەم تێحەدای قەدەغەکردنی چوونە ژوورەوەی ژنان بە یاریگاکان و جیاکردنەوەی خوێندکاری نێر و کچ لە زانکۆکان و سووکایەتیکردن و سووکایەتیکردن بە ژنان لە مینبەر و نوێژی هەینی و تریونەکانی حکومەتەوە، بە بەزگرتن لە کوشتنەکان، و بە سەرپەرشتیکردنی پیاوان بەسەر ژنان لە زانکۆکاندا تێحەدا دەکەین حاڵەتە جەراوجەرەکان.. لە کەمپەگادا هشتن. دەتوانین دەرکەوتەکانی تری ئاپارتایدی جێندەری لە پراکتیک و لە ژیانی ڕۆژانەماندا نکۆڵی بکەین و پشێلی بکەین، هەروەک چۆن کەناری حیجابمان داگیرکرد. ژن و پیاو دەتوانن پێکەوە لە شەقام و کەبوونەوە گشتییەکاندا دەرکەون، سەما بکەن، چەقە لەبەدەن و گۆرانی بڵێن پێکەوە لە شەقامەکاندا لە ئاهەنگ و بۆنە جەراوجەرەکاندا، لە زانکۆ و پۆل و کانتینەکاندا پێکەوە بن – بزووتنەوەیەک کە لە ئێستادا دەستیپێکردووە- و هتد و هتد. ئەمە ڕێگەیەکی پراکتیکی و جەبەجێکراوە بە شکاندنی ئاپارتایدی جێندەری لەسەر ئاستی نیشتمانی.

جەلیل جەلیلی: ئەو پرسیارەی لەردا دەوروژێنرێت ئەوەیە کە ئایا دەکرێت بەبێ هووخاندنی کەماری ئیسلامی، ئاپارتایدی جێندەری لەناو بچێت؟

حەمید تەقەوای: چارەسەری ئەم مەسەلەیە، وەک زۆر بابەتی دیکە، پێویستە بە هووخاندنی کەماری ئیسلامی، بەڵام بە بۆچوونی من لەڕەو ناتوانرێت بگەنە ئەو ئەنجامەی کە ئەم خەباتە بەهودەیە یان نایەتە ئاکام و مرۆڤ تەنیا دەبە خەبات بە هووخاندن بکات..

سەیری زۆرێک لەو داخوازییانە بکەن کە لە ئەراندا دەوروژێنرێن، لەوانە پرسی حیجاب، هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسەردەران، یەکسانی تەواو لە نێوان ژن و پیاو و تەنانەت زیادکردنی کرێ لە سەرووی هەڵی هەژاری – واتە لانیکەم ٥ هێندەی کەمترین کرێ -، نەهێشتنی گەندەڵی، پێشگرتن لە تێکدانی ژینگە، بەفەرمی ناسینی مافی کەوانە و چۆندین بابەتی دیکە بە بوونی کەماری ئیسلامی بەدی نایەت، بەڵام ئەزقەزا هەر ئەم ڕاستییەی خەبات لە هەموو ئەو بوارانەدا دەکاتە بەشێک لە خەبات بە هووخاندنی حکومەت. هیچ کام لەمانە بە بوونی کەماری ئیسلامی یەکلایی نابێتەوە – تەنیا لەو حەفتانەی دواییدا نەبێت کە کەماری ئیسلامی هووخانی خۆی بە حەتمی دەبینێت و دەیەوێت

ئیمتیازات بە کۆمەڵگا بدات بە ئاوەی خۆی ڕزگار بکات. و ئەمش خەباتەکانی ئەو بوارانە بەرەو خەبات دژی حکومەت دەگشتی. بە بۆای من خەبات بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی کە خۆی لە شۆڕشی شەڕشی ژن ژیان ئازادیدا نیشان دەدات، مەیدانی جیاوازی هەیە. پێویستە لە هەموو لایەکەوە کۆماری ئیسلامی گۆمارە بدەین. بەتاوان کردنی ئاپارتایدی جێندەری، شەرمەزارکردنی جیهانی حکومەت بۆ هەکارە یان بەهای لەسەدارەدان و کوشتنی خێپیشاندەران، دەتوانێت بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر بەهێزتر بکات. ئەمانە بەڕی جیاوازن کە لە هەموو لایەکەوە دەوری کۆماری ئیسلامی دەدەن و لە هەموو لایەکەوە گوشاریان بۆ دروست دەکەن
.
فاکتەرێکی تر ئەوەیە کە خەباتی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا، وەک کرێکاران، یان مامۆستایان
خانەنشینان، پەرستاران و گروپەکانی تر، هەرچەندە لە دەوری داخوازی سەندیکاکان و داخوازییە تایبەتەکانی هەر سێکتەرییەک پێک هاتوون، بەڵام لەماندا سنوردار نین داواکارییەکان لە کێشوەای ناڕەزایەتی کۆمەڵگادا. وەک نموونە، کێبووندەوە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانی ئەمەی خانەنشینان بواردکی گرنگە بۆ تەحەدای هەموو حکومەت. لە ٨ی مارسی ئەمساەدا خانەنشینەکان بە دروشم و لەدوانێکی زۆر ڕوون بۆ بەرگریکردن لە ژنان و دژی ئاپارتایدی جێندەری هاتنە گۆڕەپانەکە. هەروەها ڕەنکخراوە کرێکارییەکان بە ناوی هەموو کۆمەڵگا و ئەوانەی پاڵیان پێوەنراوە بە خوار هەڵەی هەژاری دژی هەژاری و گەندەڵی دەجەنگن. ناڕەزایەتی مامۆستایان هەمان تایبەتمەندی هەیە. هەموو ئەم خەباتانە لەدەوری بابەتگەلێک دەسوڕێنەوە کە دواجار بۆ ڕووخانی کۆمار یەکلایی دەبنەوە و ڕێک بۆ هەی ئەمەوە .
هەرکام لەمانە بە کردەوە بشکن لە خەباتی گشتی بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی.

جەلیل جەلیلی: خەبات بۆ مەحکوومکردنی کۆماری ئیسلامی لە ئاستی جیهانیدا وەک حکومەتێکی ئاپارتایدی سێکسی، چ کارێک لە دەستووری هەزە ئەپەزسیۆنەکانی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵاتدا دادەنێت؟
حەمید تەقوایی: لە دەرەوەی وڵات، زۆرێک لە دامودەزگاکان لەدوانیان دژ بە ژەمی ئاپارتایدی جێندەری لە ئێراندا داوە و ئەم ڕەوتە تا دێت بەرفراوانتر دەبێت. دوایگیان بەختکردنی مەهسا ژینا ئەمینی، جاوید ڕەحمان پەیامنێری مافی مرۆڤ لە ئێران ڕایگەیاند کە ئەم تاوانەی کۆماری ئیسلامی نموونەی ئاپارتایدی جێندەرییە و

پەیوستە وەک تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی مەحکوم بکرێت. هەروەها لە مانگی ئابردوودا کۆبوونەوەی داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ داوای کرد کە ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران و ئەفغانستان وەک تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی بناسرێت. هەفتەی ئابردوو لە کۆڕی جیهانیی ژنانەدا، لێژنەی دەزینەوەی ئاستییەکانی ڕەخنراوی نێتەوە یەکگرتووەکان ئاپەرتەکی ورد و بەگەداری سەبارەت بە تاوانەکانی حکوومەتی بەاو کردەوە کە یەکێک لەو تاوانانە شەرمەزارکردنی هەڵاواردنی جێندەری و جیاکاری لە ئێران بوو. ئە مانە هەندێ نموونەن لە هەوستی دامە زراوە نێودەوڵەتییەکان دژ بە ئاپارتایدی جێندەری لە ئێران. ئەوەی ئەمە لە دەرەوەی وڵات دەبێ بیکەین ئەوەیە کە ئەم ناڕەزایەتی و ئیدانەکردنانە بکەینە کارێکی کردەیی لە لایەن حکومەتەکان و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان بۆ شەرمەزارکردنی سەرکردەکانی حکومەت و ڕەتکردنەوە و گۆشەگیرکردنی کۆماری ئیسلامی. ئەمە هەمیشە گوتوومانە کە وەک چۆن ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشوور لە لایەن جیهان و حکومەت و ڕەخنراوە نێودەوڵەتییەکانەوە بایکۆت کرا و ئەمەش خۆی یارمەتییەکی گەورە بوو بۆ شکۆش لە باشووری ئەفریقا، هەمان شت دەتوانێت بەسەر ئێرانیشدا بێت. هیواداربین ئەم بزووتنەوە کە لە دژی ئەعدامەکان، دژی ئاپارتایدی جێندەری، لە دژی هەموو کوشتار و سەرکوتکانی کۆماری ئیسلامی، بزووتنەوەی دادخوازی کە لە دەرەوەی وڵاتیش زۆر چالاکە، هەموو ئەم بزووتنەوانە پێکەوە یەک دروشم و ئاڕاستەبکەن.و واتە ڕەتکردنەوە و دابڕانی کۆماری ئیسلامی لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. واتە بەفەرمی نەناسینی حکومەتە ئامانجمان بێت. کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵک ناکات، بەڵکو بکوژی ئەوانە و دەبێت مەحکووم بکرێت. بایکۆتی بکرێت و باییزخانەکانی دابخرێن و باییزەکانی دەربکرێن و پەیوەندی سیاسی و کولتووری و هونەری و وەرزشی لەگەڵ ئەم حکومەتەدا بە تەواوی بپچڕێنرێت. یەک ئەوەی بەسەر ژرمی ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقادا هات. ئەمە یەکێکە لە ئامانجەکانمانە. بەگومان مەیدانی ئەم خەباتە تەنیا لە دەرەوەی وڵات نییە. بەڵای من ئەم داواکارییە دەتوانێت ببێتە ئاڕا و داواکاری زۆرێک لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی ناوخۆی وڵات. بەڵام لە دەرەوەی وڵات دەستکی کراوەترمان هەیە و توانایەکی فراوانترمان هەیە کە دەتوانرێت زۆر چالاکانە و بە بەردەوامی بەداوی ئەم ئامانجانەوە بین..

پەیوستە ئاماژە بەوە بکرێت کە لە دەرەوەی وڵات دەبێت لەسەر دوو ئاست کار بکەین. لایەنێک ڕاکێشانی بیروڕای گشتی و کۆکردنەوەی هێزە پشکۆتنخوازەکان و خەڵکی شەریفی جیهان و چالاکییەکانی شۆڕش بە

ئاراستەی بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی. ئەم دۆخە دەتوانێت ببێتە ئامرازێکی کاریگەری فشار لەسەر حکومەتکەران و ڕێکخراوە نەوەوەتییەکان. لایەنگری دیکە لەبی و چالاکیی یاسای ودادوەری بە ئاراستەی بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی. ئەوەی کە دامودەزگا جەراوجەرەکانی مافی مرۆڤ کۆماری ئیسلامییان بە هۆی ئاپارتایدی جێندەری و ئەعدام و سەرکوتی دەندەی گشتیی کۆماری ئیسلامی شەرمەزار کردووە، ئازادمان دەهێتەوە کە گوشار بخەینە سەر حکومەت و لایەنە حوکمڕانەکان و پاڵیان پێ بنێین لە کۆماری ئیسلامی و لەپێچینەوە لە کاربەدەستانی و دواجار بایکۆتکردنی حکومەتی ئیسلامی. ئەمەش لە ڕێگەی چالاکی یاسایی و کەکردنەوەی واژۆ بە داواکاری بایکۆتی حکومەت و کردەوەی ناڕەزایەتی لە بەردەم پەرلەمان و هاوشێوەکانی ئەنجام دەدرێت. دەزانین لە زەرەک لە وڵاتانی ڕۆژئاوا ئاگەر ژمارەیەکی دیاریکراو لە خاڵک داواکارییەک ئاراستەی پەرلەمانی وڵات بکەن، پەرلەمان ناچارە فەرمانی پەیدات. خەزانە دادخوازەکانی قوربانیانی ئەو فاکتەیان کەقیان لەکرد بەدواداچوونیان بۆ ئەم کارە کردووە و دەتوانرێت ئەم کارە لە پەونەدی لەگەڵ پرسە جەراوجەرەکان لە وڵاتانی دیکەشدا پەیڕەو بکرێت.
ئەمە بایکۆتی ڕێژیم بە ڕووخانی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵات ناو دەبەین. دەرەوە و ناوەوەی هەردوو گۆڕەپانەکە بە تەواوی بەیەکەوە گرێدراون. بە بۆای من بزووتنەوەی بایکۆت و ڕێکخستنەوەی کۆماری ئیسلامی و بزووتنەوەی ڕووخاندن دوو بزووتنەوەن کە دەتوانن بە هاوئاهەنگی بەرەو پێشەوە بچن و ئەنجام بەدەست بهێنن و حیزبی ئەمەش یەکێکە لە هێزە چالاکەکانی هەردوو بواریکەیە.
ئەمە تا ڕێکخستنەوە و بایکۆتی کۆماری ئیسلامی لە جیهاندا درێژە بەو خەباتە دەدەین. دنیابن ئاگەر ئەمە ڕووبدات لە چەند هەفتەیەک زیاتر ناخایەنێت تا خاڵک لە ئەراندا حسابی ڕێژیم یەکلایی بکەنەوە و لە دەسەڵات بیهێننەخوارەوە..
٢٤ی ئەسفەندی ١٤٠٢، ١٤ی مارسی ٢٠٢٤

-
-
-
-

گۆڕینی نەورۆز لە دیدی پیاوە مەزنەکانمان.. بە تایبەت پیاوانی ئـــــایینی.. دکتۆر مەولـــــود ئیبراهیم حەسەن

**

ئەم هۆزی، ســـــــاڵی تازەی نەورۆز هاتوە
جەژنێکی، کۆنی کوردەوە بە خۆشـــی وبە هاتەوە
پیرە مەردی شاعیر لەم شۆعرە پێ لە داهێنانەدا هەموو مۆژووی (١٢ هەزار) ساڵە ی جەژنی نەورۆزی لەم دوو نیوە دێرە دا کۆکردووتەوە ، سەرماندوویەتی کە جەژنی نەورۆز جەژنێکی (کۆنە) و جەژنی (کورد) انیشە !
نەورۆز بەم تەمەنە کۆن و درێژی زەر سەردەم و زەر دەسەڵات و زەر میللەت و زەر ئایینی دیوە ؛ لەم مۆژووە پێ لە سەرو دێراوەدا چەند تایبەتمەندیەکی هەیە ، بە هەر شێوەیەک بێت ئەم تایبەتمەندیانەی خۆی پاراستووە و تا ئەمڕۆی هێناون :
یەکەم : نەورۆز هۆژی یەکەمی مانگی یەکەمی- مانگی نەورۆز – ی ساڵە نوێی کوردیە و ئەم هۆژە هەتاکو ئیمڕۆ هەر وەکو خۆی ماوەو نەگۆڕاوە .
دووەم : ئەم هۆژە هۆژی شادی و ئاهەنگ و بەهارو ژیانەوەی سروشتە .
سێیەم : نەورۆز هۆژەکی پیرەزو پاشا هەبژاردن و دامەزراندنی حکومەت و دەوڵەت وەاگەیاندنی سەرکەوتنەکانی ساڵی پێشووە .
چوارەم : نەورۆز ئاهەنگی هەموو کەمەانی خەڵک و حکومەت و پاشاو پیاوانی ئایینی بووە ، هەر ئایینێک ئایین خەڵکە کە بووبێ و هەر پاشایەک لەسەر تەخت بووبێ .
پێنجەم :ئەم جەژنە هەرچەندە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لە کوردستانیش بێ دنیادا بەاو بووەتەوەو هەر زووش بێ چوار دەورو دنیادا دوور کەیشتووە .
شەشەم : نەورۆز لەسەرەتای سەرهەڵدانیەوە ، کە هەشتا سەردەمی بەستەهەک بووە ، هاتنی نەورۆزو ئاهەنگ گێڕان پەیوەستی بێ ئاگرکردنەوە هەبووە ، بە دوو شت ، یەکەم .. وەک هەیەک بێ گرمبوونەوەو خۆ پاراستن لە سەرما ، دووەم.. وەک هەیەک بێ ئاگادار کردنەوەی دوورو نزیک دەورو بەر بە هاتنی بە هارو هۆژی

جژن و ئاهەنگ گێران .
ئەم مێژووە دوورو درێژو ئەم جوگرافیە بەناوو زەرو لەکجیایی نەورۆز بووتە هەی ئەوی زەر چیرۆکی لەکجیاو سەریرو ئەفسانەیی بدرێتە پاڵ نەورۆز ! هەر ئەمشە وای کردووە ئێستا زەر ەای جیاواز لە بارەی سەر هێدان و شووێن و زەمەنەکەی نووسراوەو دەگێدرێتەوە . کە وای لێهاتووە هەر وەات و میللەتە چیێکی خەی هەبێت و هەندێکیان زیاتر لە چێکێکیان بە پەیدا بوون و سەرهێدان و زەمەن و شوێنەکەی هەیە ! بەام ، چیێکی ەاستەقینەو بەگەداری ئەوتە لە کوردستانە !
شوێناوارناس و پسپۆرانی مێژووی کون ، زەر بەی هەرزەیان لەسەر ئەوە کێکن کە نەورۆز هەمان جژنی (زەگمێک) ی سەمەریێکانە و پەیوەستە بە داستانی (دەممووزو عەشتار) ەوە ، هێژێکەش ئەو هۆزانەیە کە دەممووزی پاش ئەوەی شەش مانگ وەک سزایێک دەچێتە – جیهانی ژەرەوە – بن دنیایە – و پاش ئەوەی شەش مانگی سزا دانەکەی تەواو دەکات ، لە هێژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێی سەمەری کە دەکاتە هەمان ساڵی کوردی دەتەوە سەر دنیا !
هەر مێژوو نووس و شوێناوارناسانی شارەزاشن ، زەمەنی ئەم داستانە دەبەنەوە سەردەمی سەرهێدانی کشت و کاڵ بە یەکەمینجار ، کە (دە هەزار) ساڵ پێش زایینە ؛ بە شوێنەکەشی ئەمە لە لەکێێنەوەیەکدا ئەو (جیهانی ژەرەوە – بن دنیایە) یەمان دەزیەوە ، کە بە لەکێێنەوەی ئەمە ، ئەو شوێنە (شاری ژێر زەمینی دەرینکەیە) یە ! ئەو(شارە ژێر زەمینیە هەشت چەن لە ژێر چەن دا) یە کە بە زەوی دا چووەتە خوارەوە ، هەر بە لەکێێنەوەی پسپۆرانی شوێناوارو مێژووی کەنیش ، ئەم شارە تەمەنی (١٢هەزار) ساێ ! کە هەمان تەمەنی (سەرهەکدانی کشت و کاڵ) و(داستانی دەممووزو عەشتارە !) تایبەتمەندیەکی کە ئەو شارە هەیەتی ، تەواو دەگونجێ لە گێ سزادانی عەشتارو دەممووزی کە دەبردرێنە جیهانی ژەرەوە ، دەبە (حەوت دەرگا) ببەن و لە هەر دەرگایێک بەشێک لە پەشاک و خشە و چەکەکانیان دابنێن ! تا لە کۆتایی دا ەووت دەبنەوە ەووتی ەووت . هەر بەیە ئەو شارە هەشت چینە لە ژێر چینە زەر گونجاوە لەگێ یاسای سزادانی عەشتارو دەممووزی .
کەنی و گۆڕەیی داستانی عەشتارو دەممووزی ، بەم هەموو ێگەزە پێ لە عەشق و خۆشەویستی و پێ لە تراجیدی و کۆمەدیە ، بووەتە هەی دەوڵەمەندی (ئەدەبی ئەفسانەیی) میللەتانی سەمەرو ئەکەدو بابیل و ئاشووری و زەری تر لە میللەتانی تری پێش زایینە ؛ هەتا پەیوەتەوە نەو ئەدەبی میللەتانی دوورو دوای زایینیش ! هەر ئێستا لە نەو دەقە میخیەکان دەقی جەراو جەری ئەو داستانە دەسدەکەوە .

بە هەمان شێوە چونکە داستانی دەممووزو عەشتار بە (جەژنی زەگمەک) دەست پێدەکات و لە هەمان ڕۆژی یەکەمی سەری ساڵی سەماریە ، کە ئێستا ئێو جەژنە دەکاتە (جەژنی نەورۆز) ی خەمان ، نەورۆزی کورد ! ئەمەش دیسان پشتگیری پسپۆرانی شونەوارو میژووی کۆنی لە پشتێ !
ئێو داستانە بە نێوی نەورۆز پێناوێتەوە دوای زاین و چووەتە نێو ئەدەبی میللەتانی ناوچەکە و هەموو جیهان ؛ ئەگەر وازلەم هەموو میللەت و وڵاتە بڵنین کە داستانی نەورۆز – زەگمەک – داستانی دەممووزو عەشتاریان تێدا بەاو بووەتەوە ، تەنیا لە نێو ئەدەبی کوردی و ، لە ئەدەبی کوردیش تەنیا شیعر وەربگرین ، ئێوا لە نێو بەرهەمی شاعیری گەورەپیاوانەدا ئەم (نەورۆز)ێ بەگەشی دەدرەوشێتەوە !
بە ئێوەی زۆر باری لەکەنەوە وتارکەمان گران نەکەین ، سەر بەماڵی شیعری (حەوت شاعیر)ی مەزن دادگرین ویەکێو بەگەیەکیان لە هەندە بژێرین و دەیخەینە بەرچاوی تێنووانی ێوشە نەورۆز !
ئەم حەوت شاعیرەش گەورە پیاوانی شیعرو ئایینن ؛ کە ئێو شاعیرانە زۆر بە پیرەزی و مەزنی باسی جەژنی نەورۆزیان کردووە .
یەکەمیان : باباتاهیری هەمەدانی (٩٣٨ – ١٠١٠)
باباتاهیری هەمەدانی کە باباتاهیری (لوڕو عوریان) یشی پێ دەڵێن ، شاعیرێکی گەورەو عاریفێکی خوداناس و خاوەن بەش بووە ، ئێو پیاوە مەزنەی(کوردو ئیسلام) لە چوارینەیەکی دا ئێوەندە جوان (نەورۆز) بەرز دەکاتەوە ، دەیباتە ئاستی گەیشتن بە (یار) و خۆشیەکانی دیتنی یار ؛ لە شیعرەکە دا دەنوسێ :
جودا ئەز ڕوێت ئەی ماهی دە ئەفروز
نە ڕۆز ئەز شەو شناسم نە شەو ئەز ڕۆز
ویسالت گەر مەرا گەردەد مەیسەر
هەمە ڕۆزم شەوە چەن عیدە نەورۆز
لەرە بەدەر دەکەوە لەو سەردەمەش هەشتا ئاهەنگی شەوی نەورۆز ێانەقی خەی لەدەست نەرداوەو هەندە خۆش و پە ئاهەنگ و دەگیر بووە ، ئێوەتە بابا تاهیری عاریف ، گەیشتن بە یاری خەی لە خۆشیدا ، بە شەوی خۆشیی نەورۆز دەچوونە ! هەموو لایەکیش ئێوە دەزان کە بابا تاهیر لە ئیسلام بوون و لە دینداری دا هی ئێوە نیە گومان لە ێاو کارەکانی بکریت !
دووەم : ئەحمەدی جزیری (١٥٧٠- ١٦٤٠)
مەلا ئەحمەدی جزیری یەکە لە شاعیرە مەزنەکانی ێژهەات و خودا ناسە مەزنەکانی جیهانی ئیسلامە و شەوچراغی شەوی کوردستانیشێ ! لە شیعریک دا لە باسی نەورۆز دەفەرموو :
ئەف نار سیقالا دلێ

دایم ل وی قالا دلێ
نەوروز ئو سەر سالا دلێ
وەختی هلیتن ئەو سیراج
ئەو مەلا شاعیرێ ، دەرکەوتنی (یار) ی خۆی کە وەک (سیراج – چرا) یەو دنیاو دەی شاعیر هوونەک دەکاتەوە ، ئەو هوونەک کردنەوەیە ، وەک ئەوە وایە هەژی نەورۆز و سەری ساڵی دەبەت ، لە دەی مەلای جزیری دا ، ئەمش هەی ئەو مەزنی و خشیە هوحیەیە کە شاعیر لە هەژی نەورۆز دا دەیبینێ ، کە هەمان خشی لە هەهاتنی چرا – سیراجی دە دا دەیبینێ ! جزیری لە زانستێ دینی و شرعیەکان مامستایەکی مەزن و ناودار بووە .
سێیەم : ئەحمەدی خانی (١٦٥١ – ١٧٠٦) :
شاعیری گەورەو زانای ئایینی خشەویست ئەحمەدی خانی، وەک (دکتەر عزەدین مستەفا هەسوە) لە کتێبێ گرنگەکەی دا ئەحمەدی خانی بە فەیلەسوف ناو دەبات ، لە هاستیشدا ئەحمەدی خانی (داستانی مەم و زین) ی لە هۆژی نەورۆز دەسپەکردووە و نەورۆزی خستووەتە نەو فەسەفەی ژیان و خشەویستی و پەکهەنانی دەوەت ؛ هەر بۆیە لە داستانی مەم و زین دا زەر بە جوانی باسی نەورۆز دەکات و چەندین جار ناوی (نەورۆز) ی هێناوە ، بە نموونە : دەفەرموێ ..
هەژا کو د بوویە عیدێ نەورۆز
تەعزیم ژ بۆ دەما دئەفرۆز
بلجوملێ دچوونە دەر ژ مالان
هەتا دگهیشتێ پیرو کالان
سێیرکە خانی مەزن و پیاوی ئایینی و کوردی هەسەن ، چەن نەورۆز بە (عید) ناو دەبات و دەفەرموو لەو(عید – جەژن) دا خەڵک بەتەواوی لە ماڵ دەچوونەدەر بۆ پیرو کال و ژن و منداڵەوە ، لەو هۆژە خش و – عیدێ دئەفرۆز- ێ دا ، دیانکرد بە هەژی خشی و شادی هەمووان ماڵ و وگەڵەک و گوندو شاریان جەدهەشت و دەشت و دەریان ئاوەدان دەکردەوە .ئەگەر سەرنج بدەین ، ئەحمەدی خانی هەژی نەورۆزی بە (جەژن) ناو بردووەو ئاهەنگ و خشی ئەو هەژەشی بە (هەوا) زانیوە ! ئەگەر سەرنج بدەین دەبینین خانی لە دیباجەی مەم و زین دا چ جوان و موسلمانانەو زانایانە بۆ خوداو پێغەمبەرو ئایینی دا هەڵگوتووە ! تو بڵێی ئەحمەدی خانێ نەورۆزی نەناسیبێ و لە ئایین تێنەگەیشتبێ !؟
چوارەم : مەولەوی تاوەگۆزی (١٨٠٦ – ١٨٨٢)
مەولەویش وەک پیاوەکی ئایینی و زانایەکی شرع و دین و پیاوەکی دە پێ (عشق) عشق بە هەردوو مانایەوە ، ئەویش وەک نەورۆز ناسەک و نەورۆز دەستەک ، هەست بە هاتنی نەورۆز دەکات و نیشانێ

سروشتیکانی نەورۆز لە گەڵ انکاریکانی وەرزکاندا دەبینێ و دەیخاتە نێو شیعرەوە ، ئەمش نیشانەی ئەوەیە کە مەولەوی وەک کوردێک ، هەر لە منداڵیەوە لە نێو کلتوری نەورۆز پیرۆز دا ژیاوە و سایانە بە هاتنی نەورۆز دڵخۆش بووە و هاوبەشی خۆشیکانی نەورۆزی کردووە لەگەڵ خەڵکدا ؛ بۆیە لە شیعریکدا دەنووسێ :

نیشانەی نەورۆز وادەی وەهارن
یا نەشئەی ئامای نامەی نیگارن

مەولەوی مەزن لەم دوو نیوە دێرە دا ، بە وردی باس لە نیشانەکانی نەورۆزو هاتنی بەهار دەکات ، وەک هەیەک بە دە بە نەشئەکەوتن و دڵخۆشی و هاتنی هەیکانی دڵخۆشی کە نەورۆزو بەهارن ! ، وەک ئاوەی نامەی – نیگار – ی بە هاتبێ ، چونکە نەورۆز و بەهار مایەی خۆشی و شادین ، وەک ئاوەی نامە هاتنی نیگاریش مایەی خۆشی و شادین بە مەولەوی ، دیارە دڵخۆش بوون بە هاتنی نەورۆز لای مەولەوی ، ئەو مانایەی بەدواوەیە کە مەولەوی نەورۆز بە (جۆژن) دەزانێ و هاتنی یەو جۆژنەش وەک هاتنی نامەی نیگار دەبینێ ! نیگاریش لێرە هیمایە بە هەردوو جۆرە عەشق ، کە مەولەوی وەک زۆر لە شاعیران و عاشقان و سوفیکان هەردوکی تێکەڵ کردووە .

پێنجەم : حاجی قادری کۆیی (١٨١٧ – ١٨٩٧)

حاجی قادری کۆیی وەک مەلایەکی زاناو شاعیرێکی کوردی یاخی لە زۆر شتی نەگونجاو لە نیو کۆمەڵگەی کوردەواری ، وەک پیاوێکی هوشیار لەگەڵ کۆمەڵگەیەکی کوردەواری پێشکەوتوو دابوو ! زۆر جۆرە خراپ و نەگونجاوی بە بۆگەی ئایینی ڕەت دەکردەوە ، کە کۆمەڵگە وەک کلتور بە کاریان دەهێنا ؛ زۆر گەڵانکاریشی داوا دەکرد ، کە کۆمەڵگە بە پێی یاسای کلتور ڕەتیان دەکردەوە ئەو پشت بە ئایین داوای دەکرد پێیەو بکرێن ، سەیرکە ئەوەتە لە شیعرێکدا تان لە بایی نەورۆزی دەدات و پێی دەڵێ .. جۆژنە ئەی بایی نەورۆزی هەسەو کاری خەت بکە ، حاجی لەم شیعرەدا دەنووسێ :

جۆژنە ئەی بایی نەورۆزی لە بن بای فری گران
کانی پێی سێ بووە چناریش دەست و پێنجەی تەزی

لەم شیعرە بەرزەی حاجی ئەوە دەردەکەوێ حاجی وەک سروشت و کانی و چنار چاوە ڕەی هاتنی بای نەورۆزیە ، چونکە بایی نەورۆزی لە گەڵ هاتنی خەی زۆر شت دەگۆڕێ ، ئەوەتە کانی پێی سێ بووە واتە بەستوویەتی ، پێویستی بە هاتنی بایی نەورۆزیە ، چونکە ئەو بایی نەورۆزیە ئەو بەستنە دەتوانێتەوە ئەو سێبوونەی پێی کانی ناهێڵی ! هەروەها چناریش کە ئاویش وەک کانی دەستی چووەو پێنجەی تەزیوە ، بە هاتنی ئەو بایی نەورۆزی ئاویش دەست و پێنجەی تەزیوی گەرم دەبێتەوە ، چونکە هاتنی بای نەورۆزی دەبێتە هەی توانەوەی بەفری

گران و گ□انی ئاوو ه□وا و ب□ر□ ب□ر□ گ□رم داهاتنی س□قای و□ات ، ئ□م□ش ئ□م ه□موو گ□انکاری□ ب□ ه□ی ها□تنی بای ن□ور□زی□ ، ئ□و بای□ی سروشت و ژیان د□گ□□ و خ□شترو جوانتری د□کات . حاجی قادر ل□و□ش ت□گ□یشتووە کە بای ن□ور□زی ب□ جژنی ن□ور□زو ئاهەنگو شادی□کی دست پ□د□کات ! ئ□م داواکردن و ئ□مەد پ□ بوونی حاجی ب□ هاتنی بای ن□ور□زی ، مانای ئ□وی□ حاجی قادر ن□ور□زی ب□ جژن زانی□و داوا ل□کردن□کشی ب□ گ□انکاری□کان ب□□وا بینی□و ! ئ□و□ش مانای ئ□و□ د□دات□ دست کە حاجی قادر ن□ور□زی ب□ت□واوی ناسیو□و ل□ ش□رع و ئایینیش
حالی بووە و ئ□م دوانی دژ ب□ یەک نزانی□و . ئ□و جگ□ ل□وی شع□ر ب□رزەکی حاجی : گوتم ب□ بختی خ□وال□ ، ش□ع□رەکە باسی س□ر□تای ب□هار – هاتنی ن□ور□ز د□کات و ل□ دوور□ و□اتی جوانی□کانی مانگی ن□ور□ز و ب□ هار د□نت□و□ ب□رچاوو ل□ و□و□ ئ□م نام□ شیعری□ د□نووس□ ب□و هیوایی بگات□و□ و□ات و ب□د□ستی د□ستان بگات .
ش□ش□م : م□لای مح□م□دی کۆیی، م□لای گ□ور□ (١٨٧٦ – ١٩٤٣)
م□لا مح□م□دی کۆیی کە ب□ م□لای گ□ور□ ناسراو□ ، ئ□م گ□ور□یی□ی ب□ ه□ی ت□م□ن و پل□و پای□و□ نەبووە ؛ ب□لکو ب□ ه□ی زانایی وهوشیاری و ئازای□تی بووە ، زانایی□کی ل□ ئایین دا ب□رچاوو ناسراو بووە ، ل□ □ووی ک□م□ای□تی و کوردای□تیش□و□ پ□ش□و بووە ، شار□زای ش□رع و ئایین و م□ژووی کوردو حا□□ س□د□م بووە ، ژیانی ئ□و ام□ستای□ پ□□ ل□ ه□□و□شتی جوانی ئایینی و ئازای□تی کوردای□تی و پ□ش□□وی ک□م□□ای□تی ، ئ□و ام□ستا م□زن□ ل□ بار□ی ن□ور□ز□و □ای □وون□و ب□ ئاشکرا و ب□د□نگی ب□رز ن□ور□زی پ□سند کردووە ، ل□ □□ژی ٢١/٣/١٩٣٨ ل□ ک□ی□و ل□ ب□ردەرکی س□را و ب□ ب□نی ن□ور□ز□و د□□□ :

ئ□م□□ □□ژەکە پ□ ل□ نوور
دنیا ما□□ ما□□ پ□ ل□ سرور
ژا□□ د□در□وشت□و□
لال□ د□گ□شیت□و□
تا د□□□ :
ب□□ی ئ□م□□ □□ژی مراد□ ، ن□ور□زی گ□ل□ ح□ق□
□□ژەکی زەر موبارەکە ئ□و□لی ب□هار□
جژن□ جژنی ئ□مم□ت□ جژنی موحیبب□ت و ئولف□ت□ .
ئ□گ□ر س□رنج بد□ین ب□ □□ژی پر ل□ نوورو سروری ما□□و ما□ باسی د□کات و ل□و □ؤژ□دا ژا□□ د□در□وشت□و□و لال□ د□گ□شت□و□ ، ب□ □□ژی مرادی د□زان□ و ب□ □□ژی گ□ل ناوی د□بات و و□ک □□ژەکی موبارەک پیر□زی د□کات و و□ک جژنی ئ□مم□ت د□یناس□نی و ب□ جژنی موحیبب□ت و ئ□ولف□ت م□ری خ□ی ل□ ن□ور□ز د□دات ! ئ□م ه□موو پ□د□ا ه□□گ□وتن و

پەسند کردن بە جەژنی گەلە ! بە جەژنی ئولفەت و موحیبەت) و خۆشەویستی ناوی دەبات ، کە هەمان پەدا هەڵگوتنە کە ساڵی ٢٠١٠ نەتەوە یەکگرتووەکانە کە جەژنی نەورۆزی بە (کلتوری ئاشتی) بە دنیا ناساندو وکردی بە جەژنی هەموو جیهان . جا ئەمە دەریدەخات کە مەلای گەورە کە بە جوانی نەورۆزی ناسیوە و بە دژی ئایینیشی نەزانیوە ! جا دەبە مەلامحەمەدی کەیی کەس هەبەت و گومان لە زانایی و شارەزای ئایین و شەرعی ئەو پیاوە گەورەیە بکات ؟

حەوتەم : مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس (١٩٠١ – ٢٠٠٥)
مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس ، پیاوێکی ناوداری ئایینی و ناسراو لەسەر ئاستی عەراق وجیهانی ئیسلامی ، هەر بۆ هەیە چەند ساڵێک دەبێتە (سەرکی زانایانی عەراق) و هەر ئەو مامۆستایەش توانای فتوای هەبووە ، جگە لەوە زیاتر لە چل کتێبی هەیە بەشکیان لە بارەی شەرع و ئایینن ! ئەو پیاوە مەزنە لە نەهەتکان لە وەتامی جەژنامەی عەراق دەڵێ: (جەژنی نەورۆز جەژنکی ناسراوی سەردەمی ئیسلامی و پێش ئیسلامە ! هیچ دژایەتیکی لەگەڵ ئایینی موسلمانان دا نیە! جەژنی نەورۆز دروشمێک نیە بە فەساد ، بەکو جەژنی بەهارو شادی کوردە .) سەیرکە مامۆستای گەورە مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس چەند لە دەوەو بە بەواوە باس لە پاکی نەورۆز دەکات و دەفەرموو ە نەورۆز دروشمێک نیە بە فەساد !!) باس لە مەژووی نەورۆز دەکات پێش ئیسلام و دوای ئیسلام ، بە جەژنی کوردی دەزانی و دەڵێ هەی شادیە ! مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس بۆ هەموو زانایی و شارەزایەی دانپەدا نراوی کە لە شەرع و ئایین دا هەیەتی ، ئەم ڕایە بە خەڵا دەرنابڕێ ، ئایا دەکرێ کەسێک هەبەت گومان لە ڕاو قسەکانی ئەو مامۆستا مەزنە بکات ؟!

ئەنجام :

١ – دەرکەوت لە هەزار ساڵ زیاتر لەوە پێش زاناو عارفێکی وەکو بابا تاهیر نەورزی لا پەسندەو لە شیعرێکدا ڕەژی گەیشتنی خۆی بە (یار) بە خۆشیکانی شەوی نەورۆز دەچووێنی .

٢ – لەو سەردەمەوە بە دواوە بەردەوام زاناگەورەکانی کورد لە ئایینی ئیسلام زۆر بایان نەورۆزیان بە جەژن زانیوە ئەو جەژنشیان پەسند کردووە .

٣ – لە کەی ڕای ئەو زانایانە دەردەکەوێ جەژنی نەورۆز لە گەڵ ئایینی ئیسلام دژ نیە و ئەو جەژنە نابیتە هەی فەساد .

٤ – هەموو ئەو مامۆستاو زانا ئایینیانەی ئیسلام ، کە نەورۆزیان پەسند کردووە لەسەردەمی خۆیان و تا ئیستآش کەسانکن ناسراون لە نەو جیهانی ئیسلامی و لەدوای مەرگیشیان ناوو کەسایەتی و ڕاکانیان

بە هەند وەرگیراون .

دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن – ١/ نەورۆز /١٢٠٢٤ – هەولێر

سەناتای خەون.. شیعری ستیڤان شەمزینی

قورگی شیعر پڕە لە ئاگر
ئاگرێک بە سووتان
ئاگرێک بە داگیرسان
چاوی عاشق پڕە لە فرمێسک
فرمێسکێک بە خامۆشی
ئێسرینێک بە نقووم بوون
ماڵی ژیان پڕە لە سەفەر
سەفەرێک بەرەو مەنفا
سەفەری گەڕانەوە بەرەو نیشتمان
حەوشەی خەون پڕە لە ئازار
ئازارێک بە شکانی شوشەی تەمەن
ژانێک بە هەڵوەرینی باڵی پەکەنین
هەستی من پڕە لە گریان
گریانێک بە تەنهایی شەوان
گریانێکی بەکوێش
بە جێنجاڵی ڕۆژانی تەنهایی

چیتر ستایشی پەپولە ناکەم
گۆڤانی شیعر ئاو نادەم
سێری خەم هەڵدەگرم
بەرەو هەسارەیەکی تر
خەم نادەمە بەر شەپاڵی خەزگە
کاتێک بزانم بڵێمی دەم کونە
دوو باڵ بە فڕین نادزمەوە

کاتێ ئاسمان
تۆزی بە لێ مەلی کوژراو
خەونی تینوو نابینم
ساتێ رووباری عەشق
وشکی کردبێ
رەگا بەرەو ئاوەدانییەکان نابەم
کە هەزاران ساڵە
لە کوخی تەنهاییدا گینگڵ ئەدەم
ئەمەوێ
بەسەر فەرشی سووری خەیاڵدا
هەنگاو بنەم بەرەو
تەلاری ئەوینی جاویدانی تۆ

بیر لێ رابردوو ناکەمەوێ
دەست بێ ئایندەوێ ناگرم
ئەوەی ئەمەوێ ئەو ئەستایەیە
تەی تەدا ئەدرەوشێتەوێ
بیر لێ خەم ناکەمەوێ
چارەنوسی شیعرم بێ گرنگ نییە
ئەوەی دەیخوازم
مانەوەی تەیە
لێ ژوورێ بەتاڵەکانی ڕەحما
بەدیار یەقینەوێ ڕاناوەستم
گوومان ردێنم سپی ناکات
ئەو حەسرەتێ دەبینم
لێ تەوێ قوپ دەدات
دنیای من سەرەوژێر دەکات
کارەکم وەهام نییە بیکەم
بەکاریی زەر ئازاربەخش نییە
مادام هەموو ئیشم
گۆڕانێ بێ دوای وشەدا
تا بیکەمە شیعر بێ تۆ
زەر بیر لێ جێژوان ناکەمەوێ
هیچ کاتێک
بێ درەنگ نازانم بێ دیدار

ئەو نییە تۆ هەموو شەوێک
بە باڵی خەونێک دێیت و
لەناو پێخەفمدا ڕژێ ئەکەیتەوە؟

٢٠١٨-١٢-٣١
ئەڵمانیا – بیلەفێلد

مردوو ناژییت.. شیعری فەرهاد کەریم

لەگەڵ خۆت بدوێ لەناو تەنیاییەکی تاریک و قووڵدا جەماویی
ژیان بەو هەموو ڕوونیەوە تەنیایی و تاریکیت نادەزتەوە
ئاڕوودەبوون بە و ژووڕە داخراوەی خۆت
پێکەنین لە دووریت دەخنکێ
درەختی ناخ هەناسە نادا، ژیان دەنێژیی
بەچرپەش نهێنیت مەدرکێنە
لە تاریکیش پێویستت بە چاوی خۆتە
متمانە بە چرا، باوەڕت کز دەکا لە شەو
باران نایەتە سەر گڵێک با ش لەگەڵ خۆی نایبا
مرۆڤ کوڕەو نامبینێ تەرمم لە ناو خۆم نێژراوە
لە ناوخۆما مردووم بە چرپەش مردنم لای تەرمەکەم نادرکێنم
تەرمیش جار جارە حەزی لە جووڵەو خۆ وەرگڕانە
نەبادا بە زمان بێتەوە و بڵێ مردووێک لە ناو من نێژراوە
ناخی پڕ ژیان و ڕۆژە، زمانی تژییە لە ئازادی
سەری دارستانە و چاوی دەریا و ئاسمانە
مردووێکی تەنیام
تەنیا
مردوو
زیندووەکانی ئەمڕۆ بە مردوویی و بۆ مردن لێرەن
لە ناو ئەو هەموو مردووانە تەنیا لەناو پاکی خۆما ژیان

هەموومردووەکان دەبینم لە پێشبڕکێدان
بۆ پێکردنی بازاڕ و نەخۆشخانە و جەنگ لە مردن
بینینێک نیە بۆ هەڵوەرین
بیستنێک نیە بۆ ژان
گوتنێک نیە بۆ ئازادی
ژیان بەهای نیە لای مردووەکان
لای مردووەکان بۆ بەهایە ژیان

مردوو ژیان نابینێت

ژیان پێە لە شەی مردووەکان
مردووەکان هەمیشە لە شەدان
گیرفانی شەیان تژی کردووە لە مردن لە ناو مردنی ژیاندان
دۆنۆ و ئەمۆ و بەیانیان شەۆ
بەیانی و نیوەۆ و ئێوارەیان دوور لە ژیان
نامۆن بە ژیان و دەۆنە ناو مردن
هەر کەسەو خاوەن کلیلی خەیەتی بۆ کردنەوەو داخستن
کلیل هەیە دەرگای ژیان دەکاتەوە مردن دادەخات
کلیل هەیە دەرگای مردن دەکاتەوە ژیان دادەخات
مرۆڤ هەیە تەنیا کلیلی مردن و شەۆ و تاریکی لایە
مرۆڤ هەیە تەنیا کلیلی ژیان و ئاشتی و رووناکی لایە
مرۆڤی بۆ کلیلم خۆشدەوێ
لێرەبن و مردن نەیانبا
لێرەبم و مردن نەمبا
ژیان بەو خرایەوە مۆڵەتی دابەزین نادا
تەرمۆکم هەموو ساۆ یادی مردنی خۆم دەکەمەوە و ژیان لێناگەۆ
دابەزم
بوونی مرۆڤم خۆشدەوێ دوور لە دابەزینی ژیان و سەرکەوتنی مردن
مردن ژیان لێخۆۆ مردنە
کلیل واتای کردنەوەو داخستنە
واتا نادا کۆتایی ژیان مردن بۆ
ناخ پێ مردن و ژیان تاریک وەک میوانخانەی بۆ چرا و تژیی لە تەرم
چاویلکەی تاریک بۆ شەو و ژیان مردن
بە بینینی یەکتر سەرقاڵن لە دەرەوەی ژیان
ئەو هەموومردنە نابینن
مردوو مردن نابینێت

چیرۆک بۆ منداڵان/ کامەران ئازادیخواز .. ڕەزا شوان

من لە پەلی شەشی بنەتیم، کاکم کامەران لە پەلی پێنجی ئامادەییە. کاکم زۆر حەزی لە دەنگی باڵندەیە، بۆ تایبەتیش لە دەنگی کەو. بۆیە دوو کەوی جوانی کڕیبوو. لەناو قەفەزێکی دوولایی داری دڕگا داخراودا بوون. هەموو ڕۆژێک دان و سەوزە و ئاوی لێبڕدم کەوکانی دادنا. سەرسامی دەنگە خۆشکانیان بوو. منیش حەزم لە قاسپە قاسپی کەو هەیە، بەڵام حەز بە بەندکردنی هیچ باڵندەیەک ناکەم. لە سروشتدا دەنگیان سروشتی و خۆشترە.
ئەوەی کە ئازاری هەستی منی دەدا، دەمبینی کەوکان نا ئارامن و هەمیشە سەریان لەنەوان دارکانی قەفەزە تەنگەکەیانەوە دەردەهێنان و هەوڵی خۆ ڕزگاربوونیان دەدا. لە ترسی کاکم نەمدەوێرا، ئاگینا هەر لە یەکەم ڕۆژی کڕینیانەوە، هەردوو کەوکەم بەرەڵا دەکرد. نەمدەزانی چۆن کاکم ڕازی بکەم، تا کەوکانی ئازاد بکات.
ڕۆژێک کاکم بینی، پەرتووکێکی لەسەر ئازادی دەخوێندەوە. بە هەڵکی باشم زانی.
ـ کاکە کامەران ناونیشانی ئەو پەرتووکەی دەیخوێنیتەوە ئازادییە. ئازادی مانای چییە؟
کاکم: شێخان گیان، ئازادی ئەوەیە، کە مرۆڤ دیلی کەس نەبێت و بە سەربەستی بژیت. بەڵام نابێت لە سنووری ئازادی لابدات و ئازادی لە کەسانکی تر تاڵ بکات.
ـ دەمخۆش کاکە گیان. کەواتە ئازادی مافکی پێویستی هەموو کەسکە.
کاکم: بەڵی شێخان، ڕک وایە، ژیان بەبێ ئازادی، هیچ واتا و خۆشییکی نییە. سامانی زۆر و پارە، بەچی دەچن ئەگەر مرۆڤ بێ ئازادی نەژیت.
ـ جا کاکە تۆ بە ڕاستی بڕوات بە ئازادی هەیە؟ بە کرداری

جەبەجێی دەکەیت؟ یان هەر بە قسە بەوات بە ئازادی هەیە؟ ئەوە یەکەم جارم بوو، کە بەم شێوازە لە کاکم بپرسم. بۆیە کاکم گرژبوو.
کاکم: شێخان دەزانیت چی دەڵێیت؟! من چی کارێکی ناشیرین و نابەجێم کردووە؟ چی کارێکم بە پێچەوانەی ئازادییەوەیە؟ بە بزانم ئازادیم لە کێ تێکداوە؟
ـ ببوورە کاکە گیان، من تەم زۆر خۆشدەوێت. ئەی ئەوە نییە دوو کەوت لەناو قەفەزێکی تەسکدا بێنە کردوون و ئازادیت لێیان داگیرکردوون؟ ئەوانیش وەک ئێمە، حەز بە ژیانی ئازادی دەکەن. ژیانی ناو قەفەز کەی ژیانە؟
کە ئەم قسانەم کرد، کاکم ساردبووەوە. بە ماوەیەک داما و بێدەنگ بوو. وا دیاربوو قسەکانم کاریلێکردن. بۆیی بە دوو کەوکەیدا هات. ئینجا زەردەخەنەیەکی ناسکی کرد و باوەشی لێدام، سەرمی ماچکرد. چوو بۆ لای قەفەزەکەوە و دەرگاکەی کردەوە و هەردوو کەوکەی ئازادکرد. کەوکان دایان لە شەقەی باڵ و هەڵفڕین و ڕیشتن و لێچاو ونبوون. ئینجا کاکم بە پێکەنینی، قەفەزەکەی شکاند.
کاکم: بژی شێخان گیان، خوشکە زیرەک و ژیرەکەم، فێری وانەیەکی باشی ئازادیدت کردم. بەڵێن بێت لە ئەمەوە، بە ڕاستی دەبم بە کامڕانی ئازادیخواز. حەزیش لەو کەسانە نەکەم، کە ڕاوی بانێندە و ئاژەڵی کەوی بکەن و بەندیان بکەن.
ـ چەپڵەیەکی بەهەزم بە کاکم لێدا.